

Erasmus Universiteit Rotterdam
Faculteit der Sociale Wetenschappen
Sociologie - Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid

Een huis met vele kamers

Transnationalisme bij Burundese asielmigranten

Hilde Snick
Studentnummer 300790
Augustus 2007

Begeleider: Dr. A. Fermin
Tweede lezer: Dr. P. Mascini

'There are qualitative changes in our ability to communicate, share, and generate knowledge globally, brought about by the internet and broadband connectivity. This is a tremendous driver of a more level playing field—a flatter world—for those who are connected, but for those who aren't, the digital divide renders them less than spectators. In a very real sense they fall off the map'.

Peter Walker in 'The future of humanitarian action' (2006: 3).

Voorwoord

Graag wil ik de mensen bedanken die me tijdens mijn studie gesteund hebben. Alfons Fermin dank ik voor zijn begeleiding tijdens de afstudeerperiode. Hilde Valentin, Marieke van Geldermalsen en Sofie Verscheure dank ik omdat ze me met Burundese mensen in contact hebben gebracht. De Burundese respondenten ben ik zeer erkentelijk voor het vertrouwen dat ze in mij hebben gesteld en voor hun openhartigheid tijdens de gesprekken. Dank aan mijn ouders, die deze hele exercitie mogelijk gemaakt en enthousiast gevolgd hebben. Ook dank aan de rest van de familie en aan mijn vrienden, nooit te beroerd om een werkstuk te lezen en met me door te zakken als er weer eens een tentamen was volbracht.

Omschrijving van een aantal veel gebruikte termen:

Asielmigranten:

Mensen die hun land van herkomst verlaten hebben en in een ander land politiek asiel gekregen hebben.

Asielzoekers:

Mensen die hun land van herkomst verlaten hebben en in een ander land politiek asiel gevraagd hebben maar waarvan nog niet is vastgesteld of ze voldoen aan de vereisten voor een verblijfsvergunning asiel.

Diaspora:

Het verspreid over de wereld leven van mensen uit een zelfde gemeenschap die een unieke cultuur en interesse in het land van herkomst delen (Gonzalez, 1992).

Interetnische contacten:

Contacten tussen mensen die een zelfde herkomst en cultuur delen. Er wordt hierbij voor Burundezen geen onderscheid gemaakt tussen Hutu en Tutsi.

*Landgenoten:*¹

Mensen uit eenzelfde herkomstland. In deze tekst worden er mensen van Burundese origine mee bedoeld, ongeacht hun verblijfplaats.

Transmigranten:

Mensen die sociale betrekkingen in herkomst- en gastlanden onderhouden (Glick-Schiller et al., 1992).

Vluchtelingen:

Volgens de conventie van Genève uit 1951: mensen die het land van herkomst verlaten uit angst voor vervolging wegens ras, religie, nationaliteit, politieke overtuiging of het behoren tot een bepaalde sociale groep en die de bescherming van het land niet kunnen of willen invoeren.

¹ Bij gebrek aan een adequate vertaling van het Engelse 'co-ethnics' en in navolging van Klaver et al. (2005).

Afkortingen

AZC	Asielzoekers Centrum
COA	Centraal Orgaan Asielzoekers
IND	Integratie- en Naturalisatiedienst
NGO	Niet-Gouvernementele Organisatie
VN	Verenigde Naties

INHOUDSOPGAVE

Hoofdstuk 1 Inleiding	1
1.1 Aanleiding voor het onderzoek	1
1.2 Doelstelling van het onderzoek	1
1.3 Keuze voor Burundese migranten	2
1.4 Probleemstelling	3
1.5 Opbouw van de scriptie	3
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader	4
2.1 Migratie als transnationaal proces	4
2.2 Transnationalisme bij vluchtelingen	5
2.3 Operationalisering	6
Hoofdstuk 3 Geschiedenis en politiek van Burundi	8
3.1 De etnische kwestie	8
3.2 Overzicht van het Burundese conflict	9
3.2.1 De jaren 60 en 70	9
3.2.2 De jaren 80	10
3.2.3 De jaren 90	11
3.3 Burundi vandaag	12
Hoofdstuk 4 Methodische verantwoording	13
4.1 Onderzoeksopzet	13
4.2 Dataverzameling	14
4.3 Interpretatie van de gegevens	15
Hoofdstuk 5 Profiel van de onderzoekseenheden	16
5.1 Burundese vluchtelingen	16
5.2 Burundezen in Nederland	16
5.3 Profiel van de respondenten	17
5.3.1 Leeftijd	17
5.3.2 Nationaliteit en burgerlijke staat	17
5.3.3 Woonplaats	18
5.3.4 Opleiding en werk	19
5.3.5 Religie	20

Hoofdstuk 6 Onderzoeksresultaten	22
6.1 Communicatiemiddelen	22
6.2 Contacten tussen Burundezen	22
6.2.1 Contact met Burundezen in Nederland	23
6.2.2 Contact met Burundi	23
6.2.3 Contact met Burundezen in de diaspora	24
6.3 Factoren die een rol spelen bij het aangaan en onderhouden van contacten	25
6.3.1 Technologische aspecten	25
6.3.2 Inburgering, huisvesting en sekse	27
6.3.3 Religie	29
6.3.4 Voorgeschiedenis	30
6.3.5 Verblijfsstatus	33
6.3.6 Socio-economische positie	37
6.4 Het doel van de contacten	39
6.4.1 Contacten met een sociaal oogmerk	39
6.4.2 Contacten met een socio-economisch oogmerk	40
6.4.3 Contacten met een politiek oogmerk	42
6.4.4 Contacten met een cultureel oogmerk	42
Hoofdstuk 7 Conclusies en discussie	44
7.1 Algemene conclusies	44
7.2 Antwoorden op de onderzoeksvragen	45
7.2.1 Welke contacten hebben Burundezen in Nederland onder elkaar?	45
7.2.2 Welke contacten zijn er met landgenoten in Burundi en in de diaspora?	46
7.2.3 Welke factoren spelen een rol bij de contacten?	47
7.2.4 Welk oogmerk hebben de contacten onder Burundezen?	50
7.3 Discussie	52
Bijlagen	54
Bronnen	56

Hoofdstuk 1. Inleiding

Globalisering, de toenemende vervlechting van economieën in de verschillende delen van de wereld, en in haar kielzog toenemende migratie, is één van de belangrijkste processen die de inrichting van de huidige samenleving verandert. Binnen de sociale wetenschappen maakt de idee opgeld dat migranten in een globaliserende wereld niet langer onderverdeeld kunnen worden in een groep die volledig assimileert in het gastland en een groep die na verloop van tijd naar het land van herkomst terugkeert, maar dat migranten tegenwoordig in een ‘transnationale ruimte’ leven, waarin ze duurzame betekenisvolle relaties met landgenoten over de grenzen van natiestaten heen onderhouden. Dit fenomeen wordt aangeduid met de term ‘transnationalisme’.

De blijvende gerichtheid van veel migranten op hun land van herkomst biedt kansen op ontwikkeling van die landen, omdat door de toegenomen technologische mogelijkheden en door het goedkopere transport, hedendaagse migranten meer dan vroeger in staat zijn om netwerken te creëren die welvaart van het Westen naar het Zuiden overdragen. In de verzorgingsstaten van het Westen groeit het besef dan ook dat de internationale ontwikkelingssamenwerking en het asiel- en immigratiebeleid niet los van elkaar moeten worden gezien. Westerse landen kunnen migranten gebruiken bij hun inspanningen voor ontwikkelingssamenwerking. Diaspora’s kunnen worden ingezet voor ‘brain circulation’, het verdienen van migranten in plaatsen met een hoog inkomen en hoge kosten en het uitgeven in plaatsen met lage inkomsten en lage kosten (Muskens en Biekckmann, 2007).

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

De voorbije jaren heb ik in diverse landen in Sub-Sahara Afrika gewerkt. Omdat migratie, globalisering en transnationalisme thema’s zijn die in de Master Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid regelmatig aan de orde kwamen, en omdat migranten ook uit Sub-Sahara Afrika afkomstig zijn, zag ik de mogelijkheid mijn belangstelling voor dit gebied te koppelen aan een sociologisch relevant thema.

1.2 Doelstelling van het onderzoek

Dit onderzoek wil meer inzicht bieden in hoe een globaliserende wereld de levens van mensen beïnvloedt en wil daarmee een bijdrage leveren aan de etnografische literatuur over transnationalisme. Voor dit onderzoek is gefocust op een specifieke migrantengroep, te weten asielmigranten uit het Midden-Afrikaanse Burundi. Door een beeld te geven van transnationalisme bij een specifieke groep wordt de heterogeniteit van transnationale gemeenschappen belicht en wordt de theoretisch-empirische kennis over transnationalisme uitgebreid. Omdat

de uitkomsten ervan voor instellingen voor ontwikkelingssamenwerking nuttig kunnen zijn, dient dit onderzoek ook een maatschappelijk doel.

1.3 Keuze voor Burundese migranten

In Noord-Amerika is al veel onderzoek gedaan naar transnationalisme onder recente migrantengroepen (Glick-Schiller 1999, Levitt, 2001, 2003). In Nederland zijn tot nu toe vooral studies gedaan naar migranten uit Marokko, Turkije, Suriname en de Nederlandse Antillen, maar het aantal studies naar meer recente migranten neemt toe (Al-Ali et al., 2001; Koser, 1997; Engbersen et al., 2003; Mazzucato, 2006; Van den Tillaart et al., 2000; Klaver et al., 2005). Studies naar migranten uit het gebied van de Afrikaanse Grote Meren zijn in het Nederlandse taalgebied tot nu toe enkel gedaan in verband met geldzendingen (De Bruyn en Wets, 2006) en in verband met steun bij illegaal verblijf (Engbersen et al., 2007).

Dit onderzoek neemt als case Burundese asielmigranten die zich sinds de jaren negentig in Nederland gevestigd hebben. De context waarbinnen deze mensen hun leven hier vorm geven verschilt om een aantal redenen van die van andere migrantengroepen: ten eerste is Burundi een land dat tot het einde van de 19^e eeuw tot de minst ontsloten gebieden van Centraal-Afrika behoorde (Berwouts, 2006) en waarvan de bevolking geen traditie van migratie heeft. Ten tweede is een populatie die vanwege een oorlog migreert, minder homogeen dan bij voorbeeld de arbeidsmigranten uit de jaren zestig en zeventig, die allen laaggeschoolden afkomstig van het platteland waren. Tot slot spelen bij deze groep zaken een rol die samenhangen met asielmigratie, zoals oorlogstrauma, onzekerheid over de verblijfsstatus, problemen bij gezinshereniging, het wonen op een door de overheid aangewezen locatie en het niet hebben kunnen kiezen voor het land van bestemming.

De burgeroorlog in het zeer verarmde Burundi is officieel voorbij. Dit hoeft echter niet te betekenen dat migratie uit dit land nu zal stoppen. Ontwikkelingseconoom Berlage (2003: 7) voorspelt zelfs een toename:

‘Emigratie vanuit arme landen, indien daar een zekere mate van economische groei gerealiseerd wordt, zal voorlopig nog toenemen. Indien de inkomens stijgen, zullen ook armere gezinnen er in lukken de emigratie van een gezinslid te financieren.

Daarom kunnen we een toenemende stroom van migranten verwachten vanuit een aantal landen van Afrika ten zuiden van de Sahara indien die hun economische problemen kunnen oplossen.’

Berlage stelt dat de aanwezigheid van migranten in hoge-inkomenslanden als een magneet werkt voor land- en streekgenoten. Hij wijst er ook op dat in veel ontwikkelingslanden ten

zuiden van de Sahara, een grote groep jongeren de leeftijd bereikt waarop migratie het meest voorkomt (ibidem: 8). Dit verantwoordt de keuze voor een eerder 'exotische' migrantenpopulatie zoals de Burundese.

1.4 Probleemstelling

Een gelijktijdig engagement in twee of meer landen, een kenmerk van transnationalisme, betekent dat migranten in contact komen met verschillende culturele en economische contexten. Er is in deze studie onderzocht wat het vermogen van mensen bepaalt om transnationale contacten te leggen en te onderhouden. Daartoe is de interactie van Burundese asielmigranten met landgenoten bestudeerd. De probleemstelling luidt:

Hoe zien de contacten van Burundese asielmigranten met landgenoten er uit?

De deelvragen zijn:

1. Welke contacten hebben Burundezen in Nederland onder elkaar?
2. Welke contacten zijn er met landgenoten in Burundi en in de diaspora?
3. Welke factoren spelen een rol bij deze contacten?
4. Welk oogmerk hebben de contacten?

De probleemstelling wordt in hoofdstuk twee verder onderbouwd. Contacten onder Burundezen in Nederland zijn uiteraard niet transnationaal, maar vanwege hun samenhang met grensoverschrijdende contacten zijn ze bij dit onderzoek betrokken.

1.5 Opbouw van de scriptie

In hoofdstuk twee beschrijf ik het theoretische kader van dit rapport. Hoofdstuk drie behandelt de geschiedenis van Burundi, omdat enig inzicht in de context verhelderend is voor een goed begrip van hoe de onderzochte groep haar leven hier vorm geeft. De methodologische verantwoording voor dit onderzoek is in hoofdstuk vier beschreven. De empirie komt in hoofdstuk vijf (profiel van de onderzoekspopulatie) en zes (de onderzoeksresultaten) aan bod. Een terugkoppeling naar de theorie en de onderzoeksvragen vindt plaats in het concluderende zevende hoofdstuk. Daarin is ook een paragraaf opgenomen waarin de theorie aan de praktijk gekoppeld wordt.

Hoofdstuk 2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt een begrippenkader geschetst dat het mogelijk maakt de verzamelde onderzoeksgegevens te analyseren. Transnationalisme is een studieveld dat nog in ontwikkeling is. Daarom worden in de eerste paragraaf een aantal visies op transnationalisme beschreven. In paragraaf twee wordt stilgestaan bij bestaand onderzoek naar transnationalisme bij vluchtelingen. Het begrip transnationalisme zoals dat in dit onderzoek wordt gehanteerd, wordt in de derde paragraaf afgebakend.

2.1 Migratie als transnationaal proces

De term transnationalisme werd gemunt om een nieuw analytisch perspectief te creëren waarmee hedendaagse migratie begrepen kan worden (Glick-Schiller et al., 1992; Basch et al., 1994). De schaal en de intensiteit van migratie zijn onder invloed van de globalisering van de economie toegenomen. Ze is meer divers van aard dan vroeger, qua herkomstlanden van migranten, op het vlak van de socio-economische positie van migranten en op het vlak van de motieven voor migratie.² Auteurs als Kearny (1995), Guarnizo en Smith (1998) en Vertovec en Cohen (1999) conceptualiseerden het begrip transnationalisme. Het is een nieuwe trend in onderzoek die hedendaagse migratie verklaart door het bestaan van transnationale gemeenschappen te suggereren. Migranten die het lokale met het globale verbinden, doordat ze landsgrenzen overschrijdende familiale, sociale, organisatorische en politieke relaties aangaan en onderhouden, worden als ‘transmigrant’ beschouwd. Waldinger en Fitzgerald (2004) noemen de volgende factoren die tot transnationalisme hebben geleid:

- internationale communicatie en transport zijn door technologische veranderingen gemakkelijker en goedkoper geworden;
- veel westerse landen kennen een multiculturele oriëntatie waardoor blijvende bindingen van migranten met hun land van herkomst als minder bedreigend worden ervaren;
- door processen van nationalisme in de herkomstlanden is de betekenis van nationale identiteit versterkt;
- een internationaal mensenrechtenregime heeft de macht van ontvangende staten om politieke en culturele aanpassing af te dwingen verminderd.

Voorstanders van een transnationale benadering van migratie menen dat traditionele benaderingen de complexiteit van hedendaagse migratiestromen niet voldoende onderkennen.

² Er zijn onder meer arbeidsmigranten, familiemigranten, postkoloniale migranten, huwelijksmigranten en asielmigranten (King, 2002).

Ze zouden vooral naar push en pullfactoren voor migratie en naar integratie in de ontvangende samenleving kijken. De relaties die migranten met het herkomstland en onderling in het gastland onderhouden nemen ze niet systematisch in ogenschouw. Toch zijn deze relaties van groot belang, bij voorbeeld omdat het mensen in staat stelt kinderen bij familie in het herkomstland te laten, of grond in het land van herkomst te kopen ook als men in het gastland gedomicilieerd is.

Al is men het er over het algemeen over eens dat de ontwikkelingen in de moderne transport- en communicatietechnologie de veronderstelling wettigen dat het belang van transnationalisme in de komende jaren zal toenemen (Van Amersfoort, 2001: 51), de vraag of de grensoverschrijdende oriëntaties en interacties een grotere en constantere rol spelen dan bij eerdere periodes van migratiebewegingen, is onderwerp van discussie in migrantenstudies. Migranten kiezen volgens Van Amersfoort (2002: 5) steeds minder vaak voor blijven of teruggaan, maar bestendigen ‘een diffuse, meervoudige situatie, gesymboliseerd in het dragen van twee, of zelfs meer dan twee paspoorten.’ Ze zijn in staat de conceptualisering van de ‘home community’ en van hun individuele en collectieve identiteit te transformeren (Al-Ali et al., 2002). Dit veronderstelt dat hedendaagse migranten kosmopolitische burgers met een hybride identiteit zijn, iets dat weersproken wordt door onderzoekers die stellen dat een transnationaal bewustzijn nog steeds overwegend gebaseerd is op gemeenschappelijke etniciteit (Castles, 2002: 1158) en dat transnationale bindingen vooral een bilateraal en minder een transnationaal karakter hebben (Snel et al., 2004).

Vanwege de specifieke kenmerken van asielmigratie, worden in de volgende paragraaf enkele resultaten gepresenteerd van onderzoek naar transnationalisme bij vluchtelingen.

2.2 Transnationalisme bij vluchtelingen

Volgens Al-Ali et al. (2001) kiezen vluchtelingen ervoor om, ook als de oorlog in hun herkomstland voorbij is, in het gastland te blijven, om van daaruit achtergebleven familieleden te steunen. Ze stellen dat vluchtelingen daartoe blijvende grensoverschrijdende sociale bindingen hebben met landgenoten. Voor Van der Veen (2004), jarenlang medewerker op de Directie Sub-Sahara Afrika van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, zijn jonge, mannelijke asielmigranten uit Afrika feitelijk economische migranten, wiens vlucht een uitgedokterde strategie is om hun eigen leven en dat van de achterblijvers te verbeteren. Klaver et al. (2005) stellen dat vluchtelingen meer buiten de eigen groep treden naarmate ze langer in het gastland zijn. Dit ligt in de lijn van de bevinding van Snel et al. (2004) volgens

wie transnationalisme niet op gespannen voet hoeft te staan met integratie. Vluchtelingen zijn vaker dan andere migrantengroepen hoog opgeleid (Kalsbeek, 2003). Asielzoekers die een verblijfsvergunning krijgen, trekken volgens Berlage (2003) vervolgmigranten aan. Dit zijn kenmerken die een rol spelen bij transnationalisme.

In de volgende paragraaf worden operationalisering van het begrip transnationalisme nader belicht en wordt gedefinieerd wat er in het kader van deze studie onder wordt verstaan.

2.3 Operationalisering

Transnationalisme is een methodologisch perspectief waarbij men zich niet beperkt tot het kijken naar contacten die migranten hebben binnen de grenzen van een land. Het begrip transnationalisme is door verschillende auteurs geoperationaliseerd (Bash et al., 1994; Portes, 1995, 1998; Guarnizo en Smith, 1998; Vertovec, 1999, 2001). Portes, et al. (1999) ontwierpen een typologie van transnationale activiteiten waarin economische, politieke en socio-culturele transnationale activiteiten onderscheiden worden. Van Amersfoort (2001: 32) heeft deze typologie verder verfijnd door onderscheid te maken naar oogmerk van de activiteiten, het type actor en de mate van institutionalisering. De tabel die dat oplevert is hieronder opgenomen:

<i>Actoren:</i>		<i>Mate van institutionalisering:</i>
Individen	Collectiviteiten	
overmaken geld hulp 'illegale' familieleden	gezamenlijke viering religieuze feesten en bruiloften	niet of nauwelijks
informele leiders organiseren op basis van persoonlijke netwerken	sport- en gezelligheids-verenigingen lokale gebedsruimtes	laag tot middelmatig
vrijgestelde functionarissen 'vertegenwoordigen'	afdelingen politieke partijen gesubsidieerde culturele manifestaties 'nieuwbouw' moskeeën	hoog

Transnationalisme naar actoren en naar mate van institutionalisering

Portes (1998) ziet transnationalisme voornamelijk als een economische activiteit die het beste op microniveau bestudeerd kan worden. Voor Guarnizo en Smith (1998) zijn het niet zozeer economische of politieke, maar vooral dagdagelijkse praktijken van migranten die zin geven aan het overschrijden van grenzen. Transnationalisme kan sterk of zwak zijn, afhankelijk van de mate van institutionalisering van de activiteiten en van de individuele kenmerken van migranten. Sterk transnationalisme is bij voorbeeld het hebben van een huis in twee landen,

het regelmatig naar het land van herkomst en naar landgenoten elders in de diaspora reizen en het ontplooiën van socio-economische en politieke activiteiten gericht op het land van herkomst. Zwak transnationalisme uit zich in handelingen die migranten altijd al verrichtten met het oog op het land van herkomst, zoals het overmaken van geld en het op de hoogte blijven van belangrijke gebeurtenissen in het leven van familieleden.

Transnationalisme wordt in het kader van deze studie breed opgevat, omdat er bij een recente en relatief kleine groep migranten zoals de Burundese, nog niet veel institutionalisering van activiteiten plaats heeft kunnen vinden. ‘Alle onderlinge contacten van een groep met een gedeelde nationaliteit voor wie cultuur, gemeenschap, plaats en thuis niet meer samenvallen’ (Schuster 2000: 6) worden in deze studie als transnationalisme beschouwd. Het gaat om bilaterale en binnenlandse contacten en om contacten in een zogenaamde ‘third space’ (Gowricharn, 2004: 252). De eenheid van analyse zijn individuele migranten. Het niveau van analyse zijn de contacten die deze mensen onderhouden met landgenoten. Om factoren te ontdekken die een rol spelen bij interetnische contacten van Burundese asielmigranten, is gekeken naar de achtergrondkenmerken van de populatie. Op basis van de onderverdeling van Van Amersfoort (2001) zijn voor de operationalisering van transnationalisme de volgende soorten contacten onderscheiden:

- Contacten met vrienden en familie
- Contacten met een socio-economische oogmerk³
- Socio-culturele contacten (inclusief contacten van religieuze aard)
- Contacten met een politiek doel

Met het gebruik van een transnationaal paradigma bij onderzoek naar de contacten van Burundese asielmigranten in Nederland, wordt een lacune in migratiestudies opgevuld. Transnationalisme onder vluchtelingenpopulaties uit Afrikaanse landen ten zuiden van de Sahara is in Nederland nog niet bestudeerd. De vraag of hedendaagse migranten hybride kosmopolieten zijn, dan wel primair op de eigen etnische groep gerichte individuen die zich permanent in het gastland willen vestigen, kan voor de hier onderzochte populatie beantwoord worden.

Voor een goed begrip van transnationalisme bij Burundese asielmigranten wordt in het volgende hoofdstuk de politieke geschiedenis van Burundi beschreven.

³ Hiermee wordt ook ontwikkelingssamenwerking bedoeld.

Hoofdstuk 3. Geschiedenis en politiek van Burundi

3.1 De etnische kwestie

Met een oppervlakte van 27.834 km² beslaat Burundi, dat sinds de 16^e eeuw bestaat, driekwart van Nederland. Het telt ongeveer acht miljoen inwoners (CIA, 2006). Burundezen zijn overwegend christelijk, met 62 % katholieken en 5% protestanten. 10% is moslim en 23% hangt een animistische godsdienst aan (ibidem). Net als in de meeste landen in Afrika zijn de nieuwe evangelische kerken en de islam in opkomst.

Meer dan negentig procent van de bevolking leeft van de landbouw, op percelen die doorgaans kleiner zijn dan één hectare. Het gaat dan ook hoofdzakelijk om overlevingslandbouw (Verlinden, 1996). Het land kent drie bevolkingsgroepen: 85% Hutu, 14% Tutsi en 1% Twa (ibidem). De Twa pygmeëen, een volk van jagers, zijn de oorspronkelijke bewoners van het gebied. Vanaf de 7e eeuw voor Christus komen Hutu, een Bantuvolk van landbouwers, het land binnen. Vanaf de 13^e eeuw vestigen zich de Tutsi, Hamitische veeboeren. In de Tutsi-samenleving werden rijkdom en prestige bepaald door de grootte en de kwaliteit van de veekudde en stond respect voor de aristocratie centraal. De Tutsi namen de taal en de organisatie in koninkrijken van de Hutu over, maar ze gingen niet volledig in de Hutu-samenleving op (Mworoha, 1987). Vanaf de 17e eeuw veroverden de sterke Tutsi-legers steeds meer Hutu-koninkrijken om genoeg weiland voor hun kuddes te hebben. Er werd een pachtsysteem ingevoerd waarbij de Hutu-landbouwer de beschikking over koeien kreeg in ruil voor diensten aan de Tutsi (Newburry, 2001).

Op de koloniale conferentie van Berlijn in 1885 werd Burundi samen met Rwanda onder Duits bestuur gebracht. De Duitsers regeerden volgens het indirecte bestuur: de bestaande elites moesten de koloniale orders uitvoeren en het volk besturen. Het onderscheid tussen Hutu en Tutsi diende als markeerder van de sociale status (Kadende-Kaiser en Kaiser, 1997). Hutu en Tutsi, en de verschillende clans daarbinnen, vervulden verschillende sociale rollen (zie ook Lemarchand, 1994; Reyntjens, 1994, 2006; Malkki 1995 en De Swaan 1997). Hutu konden opklimmen tot de rang van Tutsi, bij voorbeeld door een huwelijk of door het verwerven van een kudde. Andersom konden Tutsi tot Hutu degraderen en konden Hutuleiders over Tutsi heersen. De Burundese bevolking is naar Afrikaanse begrippen zeer homogeen. Alle Burundezen maken deel uit van de Runcultuur, met het Kirundi als taal. Onder andere De Swaan (1997) en Bowen (1996) beschouwen Burundese Hutu en Tutsi daarom als behorend tot dezelfde etnische groep.

Na de eerste wereldoorlog wordt Rwanda-Urundi door de Volkenbond onder Belgische voogdij geplaatst. Het Belgische koloniale bestuur ontmantelt de complexe

maatschappijstructuur met de wederzijdse afhankelijkheden en verplichtingen tussen Hutu en Tutsi. Het systeem van indirect bestuur wordt gekoppeld aan de zogenaamde ‘Hamieten-theorie’, de racistische mythe dat de Tutsi voorbestemd zijn om over de Hutu en de Twa te heersen. Alle leidinggevende functies komen in handen van de Tutsi. Door deze verdeel- en heerspolitiek kan het land met weinig koloniaal personeel ter plaatse naar Belgisch model bestuurd worden (Bowen 1996). De fluiditeit die de Hutu en Tutsi status eens kenmerkte, maakt plaats voor een rigide opvatting van identiteit in termen van etnisch primordialisme (Kadende-Kaiser en Kaiser, 1997). Tussen de twee wereldoorlogen krijgen enkel Tutsi toegang tot elitescholen en banen in het onderwijs, de administratie en het leger. Als gevolg daarvan wordt de heersende klasse in Burundi binnen 25 jaar strikt mono-etnisch (Berwouts 2006).

Als in de aanloop naar de onafhankelijkheid in 1962 Rwanda en Burundi weer gescheiden worden, ontstaat in Rwanda een emancipatiebeweging van Hutu die door de Belgische overheid gesteund wordt. De Hutu-elite komt er bij de onafhankelijkheid aan de macht. Burundi kent een dergelijke verandering in de machtsverhoudingen niet. Daar blijven na de onafhankelijkheid de Tutsi uit het noorden en midden van het land de scepter zwaaien. De rivaliteit tussen de verschillende clanlijnen, met name tussen de Tutsi van de Hima en de Banyaruguru, overstijgt aanvankelijk de Hutu-Tutsi tegenstelling. Als in 1966 een Hima uit het zuiden de macht grijpt, veroorzaakt dit een aardverschuiving onder de Tutsi. De Hima stellen vanaf dan alles in het werk om de politieke macht te behouden en wakkeren daartoe de tegenstellingen tussen Hutu en Tutsi aan. Hoewel het officiële discours steeds het bestaan van verschillende etnieën in Burundi ontkent, gebruiken en manipuleren de machthebbers etniciteit in toenemende mate (Reyntjens in Corduwener, 2007). De scheiding tussen Hutu en Tutsi zal het bepalende aspect worden van het Burundese conflict, dat in de kern een elitekwestie is die draait rond het krijgen en behouden van politieke macht.

Om een beeld te geven van waartoe deze machtsstrijd heeft geleid, volgt hierna een chronologisch overzicht van de gebeurtenissen.

3.2 Overzicht van het Burundese conflict

3.2.1 *De jaren 60 en 70*

Duizenden Rwandese Tutsi emigreren na de onafhankelijkheid van Rwanda in 1961 naar Burundi. Burundese Hutu vluchten op hun beurt naar Rwanda. De eerste jaren na de onafhankelijkheid, waarbij de monarchie gehandhaafd blijft, zijn politiek instabiel. De moord in 1965 op de premier, een Hutu, leidt tot de eerste golf van grootschalig geweld. Hutu

officieren plegen een staatsgreep, maar Micombero, Tutsi minister van de Hima, herstelt de orde. De koning vlucht en het leger vult het ontstane machtsvacuüm op. Als in het binnenland honderden Tutsi vermoord worden, reageert het leger door het executeren van ruim honderd vooraanstaande Hutu. Honderden andere worden opgepakt en later ook terechtgesteld. Volgens Hutu bronnen zijn in de maanden na de mislukte staatsgreep van 1965 tienduizenden mensen gedood (Berwouts, 2006).

Men wil de constitutionele crisis oplossen door de zoon van de koning troonopvolger te maken. Deze mist echter de nodige legitimiteit en Micombero, die inmiddels eerste minister is, brengt op 28 november 1966 de monarchie ten val en roept zichzelf uit tot president van de republiek. In de jaren die volgen rekruteren de Hima voor sleutelposities binnen de verschillende sectoren van de maatschappij, voornamelijk mensen uit eigen kring. De relatie tussen Hutu en Tutsi polariseert. Verschillende prominente Hutu-politici worden vermoord en militante Hutu richten in het buitenland een gewapende bevrijdingsbeweging op. De radicalisering bij beide groepen leidt tot de eerste genocide in het gebied van de Grote Meren: in 1972 vallen rebellen vanuit Tanzania en het toenmalige Zaïre de belangrijkste steden aan en doden voornamelijk Tutsi. Bij de tegenaanval wordt de Hutu intelligentsia gedecimeerd. In een paar maanden tijd worden tweehonderd- tot driehonderdduizend Hutu vermoord; daaronder veel leraren, medisch personeel, priesters en ministers (ibidem). 300.000 Hutu vluchten naar de buurlanden. Sommige van de kampen voor deze vluchtelingen bestaan nog steeds. De terugkeer van de duizenden vluchtelingen naar een land waar de grond extreem schaars is, vormt één van de moeilijkste problemen bij het herstellen en handhaven van de vrede (ibidem).

3.2.2 De jaren 80

Na de gewelddadigheden van de jaren 60 en 70 wordt het onderscheid tussen Hutu en Tutsi nog meer geëtnitiseerd en gemythologiseerd (Malkki, 1995; Lemarchand, 1994). De Swaan (1997) noemt dit proces 'uitdijende kringen van desidentificatie'. Zelfs leden van verschillende Hutu-clans beschuldigen elkaar ervan de Tutsi geholpen te hebben bij het elimineren van Hutu en elke groep ziet zichzelf als onschuldig en slachtoffer (Sommers, 2002).

In de jaren 70 en 80 wordt de tutsificatie van de staat en de systematische bevoorrechting van de Hima voortgezet. Na de moord op enkele honderden Tutsi bij onlusten in 1988, vermoordt het leger 20.000 mensen, vooral Hutu. 60.000 mensen vluchten het land uit. Keek de internationale gemeenschap bij de moordpartijen in de jaren 60 en 70 de andere

kant op, dit keer oefent ze druk uit om een commissie bestaande uit Hutu en Tutsi op te richten die naar oplossingen voor het conflict moet zoeken. De koude oorlog is dan voorbij en westerse donoren verbinden hun steun steeds meer aan processen van democratisering. Tegen 1991 zijn er weer Hutu in het staatsapparaat opgenomen (behalve in het leger en bij justitie); de éénpartijstaat wordt opgegeven en er worden vrije verkiezingen gepland voor 1993.

3.2.3 De jaren 90

De grootste politieke partijen zijn bij het begin van de jaren negentig de Uprona,⁴ die vooral de belangen van de Tutsi vertegenwoordigt en van 1966 tot 1992 de enige toegestane partij was, en het Frodebu,⁵ opgericht door Hutu in Rwanda in de jaren tachtig. De eerste democratische verkiezingen van juni 1993 verlopen langs etnische scheidslijnen. Ndadaye, de charismatische Frodebuleider, verslaat Buyoya van Uprona en wordt president. Voor het eerst in de geschiedenis komen Hutu aan de macht. Op alle bestuurlijke echelons wordt een meerderheid van Hutu aangesteld. In oktober vindt echter al de tweede coupoging sinds de verkiezingen plaats. Ndadaye en zijn grondwettelijke opvolgers worden vermoord. Als dit nieuws bekend raakt nemen Hutu in het hele land wraak op de Tutsi. Het leger onderneemt op haar beurt strafexpedities tegen de Hutu. Het aantal slachtoffers wordt op meer dan 100.000 geschat. In 1994 kiest het parlement de Hutu Ntaryamira tot president. Hij overlijdt kort daarna als het vliegtuig waarin hij met de Rwandese president Habyarimana naar Kigali vliegt, neergehaald wordt. Dit is het startschot voor de Rwandese genocide. Een Hutu van Frodebu volgt Ntaryamira op, maar de feitelijke macht ligt bij het door de Tutsi gedomineerde leger. De oorlog duurt voort, met opvallend veel burgers als daders en slachtoffers (Reyntjens in Corduwener, 2007). Het land wordt volledig etnisch verkaveld en mensen worden gedwongen gehuisvest in hergroeperingskampen.

In 1996 pleegt het leger een staatsgreep en de Tutsi Buyoya wordt president. Ondertussen zijn de grote politieke partijen versnipperd geraakt. Als in Arusha vredesbesprekingen worden gestart onder leiding van de Tanzaniaanse president Nyerere en na diens overlijden in 1999 onder leiding van Nelson Mandela, nemen er zeven Hutu en tien Tutsi partijen aan deel. De onderhandelingen verlopen dan ook zeer moeizaam. Onder zware internationale druk wordt in 2000 uiteindelijk een vredesakkoord getekend. In 2001 wordt voor drie jaar een overgangsregering gevormd, de helft van de tijd onder leiding van Buyoya,

⁴ Union pour le Progrès National

⁵ Front pour la Démocratie au Burundi

de andere helft onder leiding van de Hutu Ndayizeye. De Huturebellen van het CNND/FDD⁶ en het FNL⁷, de gewapende vleugel van Palipehutu⁸, waren niet bij de onderhandelingen betrokken en blijven doorvechten. Pas in 2003 treedt het CNDD/FDD tot de onderhandelingen toe. Het FNL tekent pas in 2006 een staakt het vuren.

Hun jarenlange strijd verschaft de rebellen van het CNDD/FDD een grote geloofwaardigheid onder de Hutu op het platteland. Ze winnen dan ook de verkiezingen van 2005. Pierre Nkurunziza wordt verkozen tot president.

3.3 Burundi vandaag

Of het einde van twaalf jaar burgeroorlog ook een definitief einde zal maken aan het periodieke bloedvergieten dat Burundi sinds haar onafhankelijkheid kent, is onduidelijk. Volgens Filip Reyntjens (in Corduwener, 2007), deskundige op het gebied van de Grote Meren, gedraagt de CNDD-FDD zich als een nieuwe dictatuur en is de politieke situatie in het land niet stabiel.⁹

Tijdens de oorlog volgend op de moord op de eerste Hutu president in 1993, zijn infrastructuur, onderwijs, gezondheidszorg en economie van het land grotendeels verwoest. Burundi staat 169e op de Human Development Index van de Verenigde Naties¹⁰ (UNDP, 2006) en laat daarmee slechts acht landen achter zich.

⁶ Conseil National pour la Défense de la Démocratie - Forces de Défense de la Démocratie

⁷ Front National de Liberation

⁸ Parti pour la Libération du Peuple Hutu

⁹ Zo zit de voormalig voorzitter van de CNDD/FDD en lid van de regering Hussein Radjabu, sinds april 2007 in de gevangenis op verdenking van het beramen van een coup.

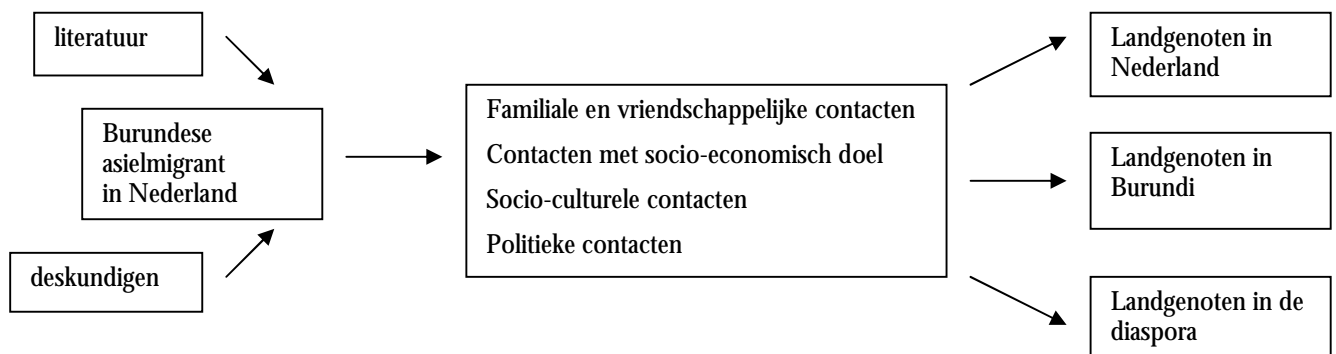
¹⁰ Een index voor o.a. levensverwachting, analfabetisme en armoede van een land.

Hoofdstuk 4. Methodische verantwoording

De planning, dataverzameling en analyse van dit onderzoek zijn niet in een vaste volgorde toegepast. Zo is op basis van de eerste bevindingen de onderzoeksvraag bijgesteld. In een eerste analyse, waarvoor de interviews woordelijk uitgewerkt en gecodeerd zijn, zijn regelmatigheid met betrekking tot transnationalisme beschreven die uit de gesprekken naar voren kwamen. Deze analyse vormde de basis voor een tweede analyse, waarin de uitkomsten van het onderzoek getoetst zijn aan de theorie. In de volgende paragrafen wordt uiteengezet wat de gekozen onderzoeksmethode inhoudt en waarom er voor gekozen is.

4.1 Onderzoeksopzet

Er is een kwalitatief onderzoek uitgevoerd met data die verzameld zijn door middel van semi-gestructureerde interviews met Burundese asielmigranten. Er is voor kwalitatief onderzoek gekozen omdat zich dat beter dan kwantitatief onderzoek leent voor het krijgen van inzicht in wat een bestudeerd fenomeen voor de onderzochte groep betekent. Bij de studie van verschijnselen die aan delicate zaken als oorlog gerelateerd zijn, is een kwalitatieve, explorerende benadering aangewezen. Via inductie kunnen een aantal mogelijke verbanden tussen de waargenomen verschijnselen afgeleid worden. Omdat het bij transnationalisme lang niet altijd om duidelijk gestructureerde verbindingen tussen groepen en netwerken gaat (Urry, 2000) zijn niet bestaande netwerken, maar individuen als eenheid van analyse gekozen. Door bestudering van relevante literatuur en gesprekken met deskundigen,¹¹ zijn de vraaggesprekken voorbereid. Door middel van de individuele portretten die de interviews opleveren, worden relevante aspecten omtrent transnationalisme uitgelicht. Het niveau van analyse is de contacten van Burundese asielmigranten met Burundezen in Nederland, Burundi en elders in de diaspora, zowel naar vorm als naar inhoud. In schema:

¹¹ Gesprek met de heer Ntahondereye op 01-02-2007 en met de heer Nkeshimana op 16-05-2007; beiden van Burundese origine, decennialang in de Benelux wonend met veel contacten met Burundezen.

4.2 De dataverzameling

Een exploratief onderzoek is het meest aangewezen voor het beantwoorden van een beschrijvende onderzoeksvraag zoals die hier is gesteld, en praten met de leden van een onderzoekspopulatie een goede manier om informatie te vinden. Burundese asielmigranten zijn echter niet makkelijk te bereiken: hun aantal is beperkt, ze wonen verspreid over het land en ze zijn over het algemeen terughoudend om over hun situatie te praten. Zes van de vierentwintig mensen die benaderd zijn wilden niet meewerken. Daarvoor gaven ze tijdgebrek als reden op en één persoon gaf aan geen risico op problemen te willen lopen. Het feit dat ik in Burundi ben geweest, Frans ken en student ben, hielp over het algemeen om medewerking te krijgen. Het is niet uit te sluiten dat de informanten soms zaken hebben verzwegen, maar dit doet geen afbreuk aan de validiteit van de gegevens waarin ik primair geïnteresseerd was. Waar mogelijk heb ik de ervaringen van de respondenten getoetst aan wat daar in de literatuur over te vinden is en ik heb contact gezocht met een asieladvocaat¹² en met een juriste werkzaam bij een instelling voor maatschappelijke dienstverlening.¹³ De respondenten is niet gevraagd of ze Hutu of Tutsi zijn, omdat de garantie dat het interview niet over politiek en etnische spanningen zou gaan, voor velen voorwaarde was om mee te werken.

De data zijn verzameld in de periode maart-april 2007. Omdat immigrantenpopulaties volgens Van Amersfoort (2001) te vaak nog als ongedifferentieerde, stereotiepe eenheden beschouwd worden, is er gestreefd naar voldoende spreiding in achtergrondkenmerken van de respondenten, onder andere naar geslacht, woonomgeving, huishoudsituatie, socio-economische positie, verblijfsduur en type verblijfsdocument. Er zijn achttien Burundezen geïnterviewd. Om met hen in contact te komen heb ik sleutelfiguren benaderd: een docente Nederlands aan de Hogeschool Rotterdam, een lid van het Nederlands Comité Burundi en een Burundese kennis die al ruim 30 jaar in België woont. Deze mensen benaderden Burundezen uit hun netwerk die, via hen of rechtsreeks, contact met mij opnamen. Dit resulteerde in interviews met vier respondenten die me met nog weer anderen in contact brachten, die mij op hun beurt naar nog weer anderen verwezen. Men deed daarbij zijn best ‘des intellectuels’ aan te dragen, mensen waarvan men dacht dat ze interessant genoeg voor mij zouden zijn. Om te voorkomen dat ik via deze sneeuwbal methode enkel ‘salonfähige’ respondenten zou vinden, mensen met veel sociaal en economisch kapitaal, ben ik via ‘surname sampling’ op het internet en in het telefoonboek naar het Burundese equivalent van de man/vrouw in de straat op zoek gegaan. Ik ben naar het dorp gegaan waar

¹² Gesprek met de heer Snijder, advocaat te Boxtel, op 26-06-2007.

¹³ Gesprek met mevrouw Kortenbach van het Centrum voor Dienstverlening te Rotterdam, op 22-03-2007.

in 2006 tientallen Burundese uitgenodigde vluchtelingen tegelijk gehuisvest zijn, ik ben bij twee AZC's langs geweest en ik ben naar een voorstelling van 'Les Tambourinaires de Burundi' geweest. Ook de Stichting VluchtelingenWerk heeft me geholpen met respondenten in contact te komen.

De interviews vonden plaats op een locatie die de deelnemers kozen: elf bij de respondenten thuis, vier in de restauratie bij een station, twee op een school en één in een kerk. De dataverzameling gebeurde door middel van semi-gestructureerde face to face vraaggesprekken. Met de voorkennis uit de literatuur en de gesprekken met deskundigen had ik een 'topic list' met te behandelen onderwerpen opgesteld die als leidraad voor de gesprekken diende. Bij dit type interview wordt de respondenten de kans gegeven hun verhaal te vertellen en probeert de onderzoeker een klimaat van vertrouwen te scheppen. Het voordeel van deze methodiek is dat er doorgevraagd kan worden, op lichaamstaal gelet kan worden en dat er inzicht gekregen kan worden in de specifieke context waarbinnen iemand handelt. Een vraaggesprek duurde gemiddeld ruim een uur en werd, na toestemming van de respondent, opgenomen. Zo hoefden geen aantekeningen gemaakt of informatie gememoriseerd te worden. Hoewel alle respondenten redelijk tot goed aanspreekbaar zijn in het Nederlands, vonden de meesten het makkelijker om Frans te praten. Omdat zowel de sneeuwbalmethode als het zoeken op achternaam voornamelijk mannelijke respondenten opleverde, heb ik slechts zes vrouwen kunnen interviewen. De respondenten ontvingen een cadeaubon maar wisten dat in de meeste gevallen niet van tevoren. Voor de vertrouwelijkheid worden de respondenten met een pseudoniem aangeduid. In bijlage I is een overzicht van de respondenten opgenomen.

4.3 Interpretatie van de gegevens

De in de interviews behandelde thema's zijn gerubriceerd om regelmatigheid en verbanden te kunnen zien. De gegevens die dit opleverde worden in hoofdstuk zes besproken. De resultaten van dit onderzoek zijn vanwege het geringe aantal onderzoekseenheden niet generaliseerbaar naar de totale Burundese populatie in Nederland en naar andere groepen asielmigranten. Omdat de geselecteerde groep naar achtergrondkenmerken zeer divers is, is het echter toch mogelijk om voorzichtig enkele algemene uitspraken te doen over transnationalisme bij asielmigranten.

Hoofdstuk 5. Profiel van de onderzoekseenheden

5.1 Burundese vluchtelingen

Traditioneel wordt met vluchtelingen bedoeld: mensen die om politieke redenen hun land ontvlucht zijn. Steeds meer is oorlog echter de reden voor asielmigratie van deze groep. Dit geldt ook voor de meerderheid van de Burundese migranten. Op een bevolking van grofweg acht miljoen waren er in 2004 een miljoen Burundezen, zowel Hutu als Tutsi, in binnen- en buitenland op de vlucht. In 2005 kenden enkel Sudan en Afghanistan in absolute aantallen meer vluchtelingen (UNHCR, 2006). Hoewel de meeste mensen vluchtten binnen Burundi of naar de buurlanden, zijn er ook in vrijwel alle westerse landen Burundese vluchtelingen.¹⁴ Volgens cijfers van de Banque de Crédit de Bujumbura leven er ongeveer 10.000 Burundezen in de Europese Unie, 3000 in de V.S. en Canada en 300 in Azië. In België zouden er tussen de 6000 en 7500 Burundezen wonen (De Bruyn en Wets, 2006).

5.2 Burundezen in Nederland

Anders dan in België, van wie Burundi ruim veertig jaar mandaatgebied was en waarheen sinds de onafhankelijkheid studenten en vluchtelingen migreerden, had migratie van Burundezen naar Nederland uitsluitend te maken met de oorlog in de jaren negentig. In Nederland stond Burundi in 2004 en 2005 derde in de top tien van landen van waaruit de meeste asielzoekers komen (IND, 2007). Nederland telt volgens cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek 2977 mensen van Burundese afkomst (CBS, 2007). Tientallen Burundezen verblijven nog in opvangcentra van het COA in afwachting van een vluchtelingenstatus. Er zijn ‘pseudo-Burundezen’ uit landen als Guinee, Tanzania, Congo, Uganda, Kameroen en Rwanda, maar hoeveel is niet bekend. Dit fenomeen heeft te maken met het landgebonden of categoriaal beschermingsbeleid dat voor asielzoekers uit Burundi tussen 1996 en 2006 gold. Daarbij krijgen asielzoekers die op grond van hun asielrelaas niet worden erkend als vluchteling toch een verblijfsvergunning, omdat de overheid het onverantwoord vindt om mensen naar Burundi terug te sturen. Nu het categoriale beleid is opgegeven dreigen veel Burundezen uitgezet te worden.¹⁵

De Nederlandse overheid nodigde ook Burundese vluchtelingen uit kampen van de VN uit. Dit gebeurde in het kader van het hervestigingsbeleid voor vluchtelingen die om politieke redenen niet in de regio opgevangen kunnen blijven en niet naar hun land terug kunnen. Hierbij moet gedacht worden aan mensen met oorlogstrauma en aan mensen die in de

¹⁴ In bijlage III staan de drie belangrijkste West-Europese landen waar Burundezen asiel hebben aangevraagd.

¹⁵ Het is onduidelijk wanneer dit beleid effectief beëindigd zal worden (VluchtelingenWerk, 2006).

kampen noch bij de Hutu, noch bij de Tutsi bescherming vonden, bij voorbeeld door een gemengd huwelijk of door hun politieke activiteiten.

Er geldt in Nederland een spreidingsbeleid voor verblijfsgerechtigde vluchtelingen waardoor Burundezen over heel Nederland wonen, maar er wonen opvallend veel Burundezen in de Randstad, met name in Leiden en omgeving. Er wonen naar verhouding ook veel Burundezen in de provincies Groningen en Friesland.

5.3 Profiel van de respondenten

Voor dit onderzoek zijn twaalf mannen en zes vrouwen geïnterviewd. Met de onderzochte groep meen ik een redelijke afspiegeling van de Burundese gemeenschap in Nederland te hebben. In deze paragraaf schets ik de demografische gegevens van de respondenten.

5.3.1 *Leeftijd*

De gemiddelde leeftijd van de respondenten is drieëndertig jaar. De oudste respondent is vijftig, de jongste twintig. De gemiddelde tijd dat men in Nederland is bedraagt vijf jaar. Het kortst in Nederland zijn mensen die in 2006 hier gekomen zijn; het langst in Nederland is iemand die hier veertien jaar woont.

Leeftijdsgroep	mannen	vrouwen
15 tot 20 jaar	-	1
21 tot 25 jaar	2	1
26 tot 30 jaar	3	1
31 tot 35 jaar	2	-
36 tot 40 jaar	2	2
41 tot 45 jaar	1	-
46 tot 50 jaar	2	1
Totaal	12	6

Tabel 1 Respondenten gegroepeerd naar leeftijd en geslacht

5.3.2 *Nationaliteit en burgerlijke staat*

De verblijfsstatus van de respondenten varieert. Negen personen hebben een tijdelijke verblijfsvergunning voor drie of vijf jaar.¹⁶ Acht mensen hebben een Nederlands paspoort en één heeft een W-document (voor asielzoekers die nog in de asielprocedure zitten). Inzicht in de verschillen in verblijfsduur kan van belang zijn. Zo stellen Klaver et al. (2005) in hun

¹⁶ Erkende vluchtelingen krijgen eerst een vergunning voor bepaalde tijd die na vijf jaar (tot 01-04-01) of na drie jaar (vanaf 01-04-01) in een vergunning voor onbepaalde tijd omgezet wordt. Na vijf jaar kan men het Nederlanderschap aanvragen (Dedekker, 2007).

onderzoek naar integratie van vluchtelingen in Nederland, dat de verblijfsduur een positieve invloed heeft op de mate waarin men buiten de eigen groep treedt: hoe langer men in Nederland is, hoe minder de gerichtheid op de eigen groep. De verblijfsduur en de soorten statuut staan in onderstaande tabel:

Aantal jaren in Nederland	Met Nederlandse nationaliteit	Met tijdelijke verblijfsvergunning	W-document	Totaal
1-4	1	7	1	9
5-9	6	1	0	7
10-14	2	0	0	2
Totaal	9	8	1	18

Tabel 2 Aantal jaren in Nederland en nationaliteit

De volgende tabel geeft een overzicht van de burgerlijke staat van de geïnterviewden:

	Ongehuwd	Gehuwd		Gescheiden van Burundese partner	Totaal
		Burundese partner ja	partner nee		
Mannen	6	1	2	3	12
vrouwen	2	2	1	1	6
Totaal	8	3	3	4	18

Tabel 3 Burgerlijke staat

Niet alle gehuwde respondenten wonen samen met hun partner en kinderen. In twee gevallen is de rest van het gezin nog in Burundi of in een vluchtelingenkamp in een buurland. De niet-Burundese partners van de respondenten zijn Congolees en Rwandees. Eén respondent is met een autochtone Nederlander getrouwd. De gescheiden respondenten zijn allen in Nederland gescheiden van een Burundese partner. Zeven respondenten hebben kinderen. Drie van deze respondenten hebben hier kinderen gekregen.

5.3.3 Woonplaats

Alle respondenten waren in eerste instantie gehuisvest in één van de landelijke asielzoekerscentra en werden na het krijgen van een verblijfsvergunning in een woning in een Nederlandse gemeente geplaatst. Ze wonen er tussen autochtonen of in een wijk met een balans tussen autochtonen en allochtonen. Bijna de helft van de respondenten woont in de Randstad. Eén derde woont in een plaats van minder dan 10.000 inwoners (dit wordt in de tabel 'dorp' genoemd). Vijf mensen wonen in een gemeente met meer dan 100.000 inwoners ('stad' in de tabel) buiten de Randstad. Vijf respondenten wonen op een kamer, waarbij ze keuken- en badkamerfaciliteiten delen met andere huurders. Eén respondente woont na ruim

drie jaar nog in een AZC omdat de IND procedeert tegen de uitspraak van de kantonrechter dat ze Burundese is.

Provincie	Dorp	Stad	Totaal
Zuid-Holland	1	7	8
Friesland		1	1
Noord-Brabant		3	3
Overijssel	1	1	2
Gelderland	2		2
Limburg	2		2
Totaal	6	12	18

Tabel 4 Respondenten gegroepeerd naar provincie en naar stad of dorp

5.3.4 . Opleiding en werk

Iets meer dan de helft van de respondenten heeft een hogere opleiding gevolgd in Burundi. Dit komt overeen met bevindingen uit ander onderzoek dat veel vluchtelingen in Nederland hoger opgeleid zijn. Van de zeven respondenten die een universitaire opleiding volgden, konden vijf deze niet voltooien vanwege de oorlog. Twee respondenten deden hun universitaire studies in een ander Afrikaans land waarheen ze gevlucht waren en één deed dat in Bulgarije. Van de zeven respondenten met een middelbare schoolopleiding kon vanwege de oorlog één die opleiding niet afmaken en konden drie daarna niet verder studeren aan de universiteit.

	Lager	Middelbaar	Hoger	universitair	Totaal
Mannen	1	5	1	5	12
Vrouwen	0	2	2	2	6
Totaal	1	7	3	7	18

Tabel 5 Opleiding in Burundi (al of niet afgemaakt) naar geslacht

De onderstaande tabel geeft een idee van de socio-economische positie die de geïnterviewden in Burundi hadden en hier hebben:

	Pseudo niem	Leef tijd	Burgelijke staat	Opleiding vóór migratie naar NI	Opleiding in NI	Betaald werk in Burundi	Betaald werk in NI
1	Monique	36	Gescheiden	Univ C	Hbo C	Nee	Einde contract juni 2007
2	Pierre	26	Ongehuwd	Univ C	Hbo B	Nee	Onregelmatig productiewerk
3	Viviane	50	Gehuwd	Hbo A	NT2 ¹⁷ A	Boekhoudster	Nee
4	Marcel	22	Ongehuwd	MO A	Hbo B	Nee	Onregelmatig productiewerk

¹⁷ NT2 = Nederlands als tweede taal

	Pseudo niem	Leef tijd	Burgelijke staat	Opleiding vóór migratie naar NI		Opleiding in NI		Betaald werk in Burundi	Betaald werk in NI
5	Véronique	20	Ongehuwd	MO	A	Mbo	C	Nee	Nee
6	Lucien	47	Gehuwd	Hbo	A	NT2	A	Minister	Docent Frans
7	Patrick	32	Gehuwd	Univ	C	Univ	A	Nee	Socioloog
8	Emile	36	Ongehuwd	Univ	D	Hbo	B	Nee	Stage docent Frans
9	Philipe	41	Gescheiden	Hbo	A	NT2	A	Bakker	Medewerker bloemenveiling
10	Leon	33	Gehuwd	Univ	C	Hbo	B	Nee	Onregelmatig productiewerk
11	Stéphane	27	Ongehuwd	MO	A	NT2	C	Nee	Tijdelijk contract ongeschoold werk
12	Bernard	37	Gescheiden	Mbo	A	NT2	A	Technicus	Onregelmatig productiewerk
13	Valère	27	Ongehuwd	Mbo	D	Mbo	B	Nee	Onregelmatig productiewerk
14	Alice	23	Ongehuwd	MO	B	NT2	C	Nee	Nee
15	Claudine	28	Gehuwd	Univ	C	Hbo	B	Nee	Nee
16	André	25	Gescheiden	LO	A	Mbo	B	Taxichauffeur	Onregelmatig productiewerk
17	Maurice	48	Ongehuwd	Univ	A	NT2	A	Diplomaat	Bankbediende
18	Isabelle	36	Gehuwd	Hbo	A	NT2	B	Staatsambtenaar	Nee

Tabel 6 Opleiding en werk in Nederland en Burundi A afgemaakt B bezig C gestopt D afgemaakt in ander Afrikaans land

Vijf van de achttien respondenten hebben vast geschoold werk. Acht respondenten zijn nog met een opleiding bezig. Vier mensen hebben hun opleiding in Nederland voortijdig afgebroken. Demotivatie door de onzekere verblijfsstatus en onverenigbaarheid van studie met werk spelen hierin een rol. Studeren wordt in Nederland vaak gecombineerd met werken. Zeven respondenten doen via uitzendbureaus ongeschoold productiewerk op tijdelijke basis. Het gaat om werkzaamheden als logistiek medewerker, inpakker, technisch medewerker en postbode. Financiële problemen maken dat nogal wat respondenten kiezen voor ongeschoold werk in plaats van het starten of afmaken van een beroepsopleiding.

5.3.5 Religie

Religie neemt bij de meeste respondenten een belangrijke plaats in hun leven in. Daarom is ook deze variabele in tabel gebracht.

	Katholiek	Katholiek in Burundi en protestants in NI	Protestants in Burundi en Nederland	Moslim	Niet religieus	Totaal
Mannen	3	4	2	0	3	12
vrouwen	3	0	2	1	0	6
Totaal	6	4	4	1	3	18

Tabel 7 Religie opgesplitst naar geslacht

Van de dertien christelijke respondenten gaan er negen wekelijks naar de kerk en vier soms. Zes respondenten gaan naar de kerk bij hen in de buurt. Drie mensen bezoeken diensten voor

Afrikanen. Daarvan maken er twee deel uit van een gebedsgroep waar voornamelijk Burundezen, maar ook andere Afrikanen en enkele Nederlanders komen.¹⁸ Afrikaanse katholieke diensten zijn in Nederland moeilijk te vinden en medewerkers van protestantse kerken bezoeken mensen reeds in de AZC's, op een moment dat velen behoefte hebben aan morele ondersteuning. Dat verklaart deels waarom vier katholieken (allen mannen) in Nederland protestant geworden zijn. De vrouwen geven aan overtuigd katholiek te zijn en verandering van kerk niet overwogen te hebben. Eén katholieke respondent is naar de meest dichtbijgelegen kerk bij hem in de buurt gegaan, die bleek protestants. Een andere voelde zich in de katholieke kerk niet goed omdat er slechts een handjevol oude mensen komen. Hij bezoekt nu een protestantse kerk die meer en jonger publiek aantrekt. Van de drie mensen die uit een moslimfamilie komen is er maar één praktiserend. Een ander is in Burundi al protestant geworden en voor nog een ander speelt religie geen rol in zijn leven.

In het volgende hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd.

¹⁸ Een gebedsgroep wordt 'ministère de prière' of 'ministère chrétien' genoemd. Het is een kleine evangelische gemeente met wisselende Afrikaanse voorgangers waarin veel gezongen wordt.

Hoofdstuk 6. Onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk wordt eerst een overzicht gegeven van de communicatiemiddelen die de respondenten gebruiken (paragraaf 1) en van het soort contact waarvoor deze middelen worden ingezet (paragraaf 2). Het betreft een beschrijvende opsomming die antwoord geeft op de eerste twee onderzoeksvragen. In de derde paragraaf worden de gevonden regelmatigheden in de contacten met landgenoten gepresenteerd, waarmee de derde onderzoeksvraag beantwoord wordt. De vierde paragraaf gaat dieper in op het doel dat met de contacten wordt beoogd en is de beantwoording van de vierde onderzoeksvraag.

6.1 Communicatiemiddelen

Om contacten over landsgrenzen heen te kunnen onderhouden, moet men beschikken over middelen tot communicatie. Deze paragraaf gaat in op de middelen waarover Burundese asielmigranten beschikken en die ze voor hun interetnische contacten gebruiken.

Alle respondenten hebben een mobiele telefoon. Op een bewoonster van een AZC na hebben allen een personal computer (meestal een tweede hands desktop) en een e-mailadres. Zestien respondenten hebben een vaste telefoonverbinding via KPN of Tele 2. Telefoneren gebeurt veelal met goedkope kraskaarten en met goedkope of gratis nummers. Enkele respondenten gaan naar een belwinkel om naar Burundi te bellen. Het internet wordt gebruikt voor contacten met landgenoten in Nederland, Burundi en de diaspora en voor het op de hoogte blijven van nieuws uit Burundi. Elf respondenten luisteren regelmatig via het internet naar de Burundese radio, drie mensen doen dat soms en vier doen dat nooit. De meeste informanten bezoeken wel eens één van de Burundese websites die veelal politiek getint zijn. Vijf respondenten doen dat bijna dagelijks, acht doen dat regelmatig en vijf doen dat zelden of nooit. Er is maar één respondent die de gewone post wel eens gebruikt om foto's naar Burundi te sturen en één respondent ontvangt per post projectvoorstellen uit Burundi voor het steunen van een goed doel. Eén respondent vermeldt de fax als manier om documenten te versturen.

6.2 Contacten tussen Burundezen

Er is in dit onderzoek onderscheid gemaakt tussen contacten die men in Nederland met landgenoten heeft, contacten met mensen in Burundi en contacten met Burundezen in de wijdere diaspora. Hieronder worden deze soorten contacten nader beschreven.

6.2.1 Contact met Burundezzen in Nederland

Burundezzen vinden het over het algemeen prettig om met landgenoten in contact te komen, vanwege de vertrouwdheid en de herkenning die deze contacten bieden (Ntahondereye, 2007). Alle respondenten hebben contacten met landgenoten in Nederland. Men ontmoet elkaar op straat, op school, in de kerk, op verjaardagen, bruiloften, socio-culturele en politieke activiteiten. De onderstaande tabel geeft een overzicht van het soort contacten dat Burundezzen in Nederland met elkaar onderhouden. In bijlage II staat deze informatie uitgesplitst naar respondent.

Soort contact	Aantal
Religieus	4
Vriendschappelijk	10
Tbv projecten voor Burundi	4
Gespreksgroep via St. vluchtelingenWerk	2
Enkel small talk op straat of op school	6
Deelname aan politieke bijeenkomsten	3
Via lidmaatschap culturele organisatie	1

Tabel 8 Contacten onder Burundezzen in Nederland

De contacten die men met Burundezzen in Nederland heeft zijn voornamelijk sociale contacten. De meeste mensen hebben Burundese vrienden in Nederland, al zijn er zes respondenten die enkel oppervlakkig contact met landgenoten hebben als ze die op straat of op school tegenkomen. Vier respondenten hebben contact met landgenoten die ze kenden uit Burundi. Dit zijn hoger opgeleiden, ouder dan de gemiddelde respondent, die in de Burundese hoofdstad woonden of werkten. Eén respondent maakt deel uit van een groep Burundese drummers en komt op die manier met Burundezzen uit het hele land in contact.

Burundezzen hebben veelal contact met landgenoten uit dezelfde sociale klasse. Dit blijkt uit onderstaande illustratie:

Een hoger opgeleide respondente verwoordt als volgt waarom ze geen contact heeft met Burundezzen bij haar uit de buurt die uit een andere socio-economische klasse komen:

'Ze zijn helemaal anders dan ik. Ze hebben meer met samen zijn en alcohol drinken. Ze houden veel van alcohol, ook de vrouwen, en van sex.'

6.2.2 Contact met Burundi

Twaalf respondenten onderhouden telefonisch contact met familie in Burundi. Het zijn meestal de respondenten die hun familie in Burundi bellen en niet andersom. De kinderen van

de respondenten hebben weinig contact met familie in Burundi omdat ze zich deze niet meer herinneren en/of omdat ze geen of beperkt Kirundi spreken. Zes mensen bellen ongeveer één keer per maand naar familie, zes anderen doen dat ongeveer wekelijks. Zes respondenten hebben geen contact met familie in Burundi, omdat men niet weet waar die is, of omdat er geen familie meer woont. Drie van deze respondenten hebben contact met familieleden in een ander Afrikaans land. Vier respondenten hebben contact met Burundezen in Burundi met het oog op ontwikkelings- of liefdadigheidswerk daar. Eén respondent belt af en toe een oud-collega om op de hoogte te blijven van de toestand in het land. Een paar mensen bellen sporadisch een vriend of oud studiegenoot.

6.2.3 Contact met Burundezen in de diaspora

Tien respondenten hebben wel eens contact met Burundezen elders in de diaspora. Het gaat om mensen die ze kenden uit Burundi, of die actief zijn in een zelfde kerkgenootschap of in de politiek. De respondenten die weinig of geen familie over hebben, houden over het algemeen contact met Burundezen in de diaspora met wie ze in vluchtelingenkampen hebben geleefd of met wie ze vroeger op school hebben gezeten. Dit contact verloopt hoofdzakelijk via e-mail en in mindere mate telefonisch. Eén respondent chat met Burundezen van zijn etnische groep (Tutsi) die hij via het internet heeft leren kennen.

De meeste respondenten bezoeken nooit Burundezen in de diaspora. Een uitzondering vormen bezoeken aan België, waar de helft van de respondenten wel eens landgenoten opzoekt voor sociale, religieuze of politieke doeleinden, of met het oog op ontwikkelingssamenwerking. Mensen die actief zijn binnen de Burundese gemeenschap in Nederland zijn er van op de hoogte als een Burundese functionaris België of Nederland bezoekt en er een ontmoeting met de diaspora is gepland. Het gaat om een incrowd van politiek en maatschappelijk betrokken Burundezen, met daaromheen een grotere groep die buiten dat netwerk (verkiest te) vallen.

Er zijn een aantal Burundese internetfora die ‘gehost’ worden vanuit België, Frankrijk, Canada en Nederland. De politieke situatie is belangrijkste onderwerp van discussie, maar er worden ook zaken uitgewisseld zoals wie het voetbaltoernooi tussen Burundezen uit België en Nederland gewonnen heeft, of welke Burundese tot de finale van een schoonheidswedstrijd in Zwitserland is doorgedrongen. Eén respondent schrijft bijdragen voor een dergelijke site.

De onderstaande tabel toont het verband tussen leeftijd, vooropleiding en verblijfsduur op de mate van contacten met landgenoten.

	Aantal	Contact met landgenoten in Nederland	Contact met landgenoten in Burundi	Contact met Burundezen in de diaspora
Leeftijd				
15 – 24	3	3	1	3
24 – 49	14	14	11	10
> 50	1	1	1	1
Totaal	18	18	13	14
Opleiding die men volgt of al voltooid heeft				
Mo	3	3	1	1
Mbo	3	3	1	2
hbo/wo	12	12	12	8
Totaal	18	18	14	11
In Nederland sinds				
1990-1994	1	1	1	1
1995- 1999	3	3	3	3
2000 – 2004	11	11	9	8
2005 en later	3	3	1	3
Totaal	18	18	14	15

Tabel 9. Leeftijd, opleiding, verblijfsduur en contacten met landgenoten.

Uit de tabel komen geen significante verbanden naar voren. Wellicht heeft dat met het geringe aantal onderzoekseenheden te maken. Uit de verhalen van de respondenten komen wel een aantal regelmatigheden met betrekking tot de contacten met landgenoten naar voren. Deze worden in de volgende paragraaf beschreven.

6.3. Factoren die een rol spelen bij het aangaan en onderhouden van contacten.

In deze paragraaf worden die factoren beschreven die van invloed zijn op het leggen en onderhouden van contacten met landgenoten. Het gaat om technologische aspecten, inburgering, gender, religie, voorgeschiedenis, verblijfsstatus en socio-economische positie.

6.3.1 *Technologische aspecten*

Burundi kan voorlopig beschouwd worden als ‘van de kaart gevallen’ in de beeldspraak van Walker (2006) van wie ik aan het begin van dit rapport een citaat heb opgenomen: er zijn beperkte mogelijkheden voor internet en vaste telefonie, er zijn maar weinig mensen die een mobiele telefoon hebben en er is niet overal netwerk.¹⁹ Enkel in de hoofdstad zijn er een paar internetcafés. Slechts één respondent die een project runt in Burundi, beschikt er over internetfaciliteiten en een fax. Dat er sinds enkele maanden weer een rechtstreekse vliegverbinding tussen Brussel en Bujumbura is, is ook enkel goed nieuws voor de kleine minderheid van de Burundezen die de middelen weet te genereren om die reis te betalen.

¹⁹ In tegenstelling tot Rwanda, dat zich met de ontwikkeling van haar kenniseconomie opwerpt als het Singapore van Oost-Afrika (Cunningham, 2007).

Toch is het, in vergelijking met een tiental jaren geleden, makkelijker en goedkoper om contact te hebben met Burundi.

Patrick, die met 14 jaar het langst in Nederland verblijft, zegt over de beginperiode hier:

'Bellen was niet makkelijk en brieven vanuit Europa naar Burundi werden verscheurd of verdwenen. Toen er een embargo tegen Burundi werd uitgeroepen werkte de post niet meer. Mobiele telefonie is echt een reddende engel.'

Internet in Burundi is traag en daardoor duur en lang niet alle achtergebleven familieleden kunnen ermee overweg. Ook telefonisch contact heeft voor een aantal respondenten soms wat voeten in de aarde.

Stéphane belt de burens als hij zijn moeder wil spreken. Ze maken dan een afspraak voor een paar dagen later en dan zorgt zijn moeder dat ze daar is. Als zij hém wil spreken waarschuwt ze een vriend die Stéphane dan belt. Die belt dan de burens weer, waar zijn moeder op een afgesproken tijdstip is.

Mensensmokkel vanuit Afrika gebeurt vanwege de risico's op ontdekking zelden in gezinsverband. Doorgaans vlucht er eerst één gezinslid dat wegbereider is voor de rest van de familie. Dit kan tot pijnlijke situaties leiden, zoals dit fragment illustreert:

Viviane, die met behulp van een smokkelnetwerk zonder man en kinderen vanuit Kenia naar Nederland kwam, moest tijdens de vlucht haar zwangerschap van acht en een halve maand verbergen. Ze belandde in een opvangcentrum waar ze de enige Afrikaanse was. Als ze kort na aankomst bevalt heeft ze nog geen contact gehad met haar gezin in Kenia. Ze vertelt:

'Ik had hoge bloeddruk omdat ik gespannen was. Omdat ik in het weekend beviel was er niemand van VluchtelingenWerk aanwezig. Ik heb het geluk gehad dat er een verpleegkundige was die Frans sprak. Zij heeft me gesteund. Ik ben bevallen van een dochter. Het was té moeilijk. Ik wist niet hoe ik mijn familie kon bereiken, waar ze gebleven waren. Ik ben bevallen van een dochter, mijn twee andere kinderen zijn jongens en ik kon het aan niemand vertellen.[...] Je bent alleen en je hebt een baby'.

Problemen om contact met familie te krijgen spelen voor sommigen ook na verloop van tijd nog een rol:

André, die uit het Burundese binnenland komt, zegt:

'Ik weet niet waar mijn moeder en mijn broers en zussen zijn. Ze hebben geen telefoon en waar ik vandaan kom is er geen internet. Misschien is er iets ergs met hen gebeurd, maar ik

mag dat idee niet toelaten in mijn hoofd, want dat kan me gek maken. Ik zeg tegen mezelf dat ze verspreid zijn geraakt en dat ze geen middelen tot communicatie hebben.'

Deze voorbeelden illustreren dat beperkte mogelijkheden om te bellen of te e-mailen ertoe leiden dat men minder frequent contact heeft dan men zou willen. Ze laten ook zien dat niet alleen technologie een rol speelt: mensen die het contact met hun familie zijn kwijtgeraakt hebben niets aan een telefoon- of internetverbinding. Dit aspect wordt in de paragraaf over de voorgeschiedenis van de migranten verder belicht.

6.3.2 Inburgering, huisvesting en sekse

Inburgeren in een nieuwe, individualistische samenleving, met een ander tempo dan men in Burundi gewend was, is geen makkelijke opgave. Omdat het krijgen van een Nederlands paspoort ervan afhangt, wordt de inburgering door alle respondenten ernstig genomen. Het gevolg is dat er weinig tijd is voor contacten met landgenoten. De meeste respondenten zeggen evenveel contact met autochtonen en andere allochtonen als met landgenoten te hebben. Dat ze in Nederland met relatief weinig zijn en verspreid wonen over het hele land (en niet zoals veel arbeidsmigranten geconcentreerd in bepaalde wijken in de grote steden) kan hier ook een verklaring voor zijn.

Maurice zegt:

'In België krijg je automatisch een Burundese gemeenschap, doordat het daar makkelijk is om bij elkaar in de buurt te gaan wonen, terwijl in Nederland iedereen verspreid woont'.

Slechts een paar respondenten geven aan overwegend met Burundezen en minder met autochtonen contact te hebben. Dit zijn mensen die hier al langer wonen. Dit strookt niet met de observatie gemaakt in het onderzoek van Klaver et al. (2005, 2007) waar gesteld wordt dat de verblijfsduur een positieve invloed heeft op de mate waarin men buiten de eigen groep treedt. Burundezen die lang in Nederland wonen hebben een Nederlands paspoort en hadden in Burundi een goede socio-economische positie die ze vaak ook hier hebben. Ze zijn actief in projecten voor steun aan Burundi en in socio-economische en politieke activiteiten in Nederland en de diaspora. Dat maakt dat ze meer contact met landgenoten hebben dan bij voorbeeld mensen in AZC's die meer op contacten met andere vreemdelingen en autochtonen aangewezen zijn.

Sommige respondenten kiezen er bewust voor om weinig contact met landgenoten te hebben:

Isabelle zegt dat Afrikanen in gemeenschappen en netwerken leven, maar dat je daar in Nederland niet aan vast kan blijven houden omdat je moet integreren:

'Ik wil niveau twee halen.²⁰ Ik maak elke dag huiswerk. Vaak heb ik niet eens tijd om te telefoneren. Als Burundese kennissen bellen wil ik dat ze snel ter zake komen. Vijf minuten bellen, dat is lang genoeg.'

Nadat zijn ouders in de oorlog omkwamen woonde Marcel bij zijn oom en tante in Bujumbura. Als zijn oom spoorloos verdwijnt wordt de situatie voor de twintigjarige Marcel steeds uitzichtlozer. Met de hulp van een vriend van de familie kan hij naar Nederland vluchten. Hij zegt over het contact met Burundezen hier:

'Het is niet goed om contacten te hebben. Dan boek je geen vooruitgang met de taal. Soms ben ik er ook bang voor, want mijn tante zegt altijd: 'Je moet voorzichtig zijn'.'

Hieruit blijkt dat de behoefte aan contact met mensen wiens taal men spreekt en met wie men eenzelfde culturele achtergrond deelt, soms op gespannen voet staat met de verdeeldheid en de argwaan die de oorlog heeft gezaaid, met de onzekerheid of men in Nederland zal mogen blijven en met het belang in Nederland te integreren. Een veel gehoorde verzuchting is dat er in Nederland hard gewerkt moet worden.

Monique die in Burundi een hoge opleiding genoot, combineert werk en studie en heeft sinds haar scheiding alleen de zorg over haar twee kinderen. Ze zegt:

'Het leven is echt veel te druk. Je moet eerst de taal leren en dan moet je een studie doen en ik moet me met de kinderen bezighouden. Doordeweeks moet ik werken en naar school gaan en tijdens het weekend moet ik boodschappen doen'.

Valère stelt vast:

'Er is een ziekte waar ik hier in Europa over hoor maar die we in Afrika niet hebben, de ziekte die men 'stress' noemt.'

Nogal wat respondenten waren huispersoneel gewend. Het aanzienlijk aantal echtscheidingen onder Burundezen in Nederland heeft volgens de respondenten voor een deel met veranderde rolpatronen te maken. Sommige vrouwen verwachten dat hun man hier aan het huishouden bij gaat dragen, of ze krijgen een zelfstandig inkomen, waardoor hun echtgenoot zich niet meer gerespecteerd voelt.

Maurice zegt over het grote aantal echtscheidingen onder Burundezen in Nederland:

²⁰ Ze doelt hiermee op het niveau Nederlands nodig om het staatsexamen te halen.

‘Vluchtelingen dachten dat Europa een paradijs is en toen ze hier kwamen vonden ze dat niet. Vaak gaan ze scheiden en willen ze terug naar Burundi. Tien of twintig ken ik er. Ze hadden andere verwachtingen, hadden een andere mentaliteit.’

De onderzochte groep heeft het over het algemeen druk met het combineren van werk, opleiding en opvoeding van de kinderen. Met name alleenstaande vrouwen met kinderen zijn zwaar belast. De kansen die de Nederlandse samenleving vrouwen biedt, lijken een tol te eisen: menig huwelijk loopt spaak als het niet lukt traditionele rollen door nieuwe te vervangen. Anderzijds maakt het feit dat scheiden hier een makkelijker optie is dan in Burundi, dat nogal wat mannen verweesd en teleurgesteld achterblijven. Alle gescheiden mannen zeggen dat Afrikaanse vrouwen in Europa op materialistisch vlak veel te veeleisend worden. Nogal wat mannelijke respondenten geven aan om die reden graag een niet-Afrikaanse partner te willen. Huwelijksmigratie, die kenmerkend is voor de traditionele gastarbeidersgroepen, lijkt bij deze groep dan ook niet voor de hand te liggen.

6.3.3 Religie

Religie is voor de meerderheid van de christelijke respondenten een bron van steun en een manier om in contact te komen met landgenoten, andere Afrikanen en autochtone Nederlanders. Sommige respondenten maken deel uit van een gebedsgroep van een honderdtal Burundezen, zowel Hutu als Tutsi. Er wordt niet over politiek gepraat, maar de noodzaak tot samenleven en tot verzoening wordt gepredikt.

Pierre beschrijft hoe zijn gebedsgroep vanuit het AZC ontstaan is:

‘Veel Burundezen waren christelijk, dus we hebben geprobeerd samen een gebedsgroep te vormen. Je moet het AZC verlaten als je een verblijfsvergunning krijgt. Daarom hebben we gekeken hoe we de contacten die we hadden konden behouden, omdat de mensen van de gebedsgroep als een nieuwe familie zijn.’

Ook Monique maakt deel uit van een Burundese gebedsgroep. Ze zegt daarover:

‘Dat helpt me om mijn geloof terug te vinden. Ik voel me veel beter sinds ik met hen ben.’

Deze landgenoten houden ook buiten de kerk contact. De religieuze contacten worden veelal kort na aankomst in Nederland gelegd en zijn voor de meeste respondenten belangrijker dan de contacten die later op het werk of op school worden gelegd. De kerken die actief zijn in de AZC's lijken dan ook aan een reële behoefte aan contact en ondersteuning van vluchtelingen tegemoet te komen, net zoals de mensen van Stichting VluchtelingenWerk en de mensen van Afrikaanse origine die in een AZC woonden en er regelmatig asielzoekers blijven bezoeken.

6.3.4 Voorgeschiedenis

Een andere factor die van invloed is op de hoeveelheid en het soort contact onder Burundezen, is iemands persoonlijke geschiedenis. Haast alle respondenten zeggen dat Hutu en Tutsi in Nederland goed samenleven en dat haast alle activiteiten die georganiseerd worden gemengd zijn. Over het algemeen vindt men dat er geen andere optie is dan zich met elkaar te verzoenen en dat het probleem niet etnisch maar politiek is.

Philipe zegt:

'Burundezen zijn broeders. Het Burundese conflict is gebruikt als instrument om de macht te houden. Maar in Burundi, in de kerk, op de markt, bij het voetbal, op de collines:²¹ overal gaan Burundezen hand in hand.'

De jonge generatie Burundezen heeft haast alleen maar oorlog gekend en was makkelijker te beïnvloeden om de andere etnische groep te culpabiliseren.

Over de jongeren die deel uitmaakten van gewelddadige milities en die, toen het ernaar uitzag dat het politieke tij zou keren, door de vorige machthebbers tijdig naar Europa zijn geholpen, zegt Philipe:

'Deze jongeren zijn gemanipuleerd en bedrogen. Ze hebben geen rust, ze gebruiken alcohol en drugs. Ze zijn in feite ook slachtoffer. Er werd hen gezegd dat ze moesten doden. Ze deden het zonder te weten waarom. We hebben geen recht hen te veroordelen. We willen ook geen spanning tussen Burundezen in Nederland. Hier leven we goed samen. We praten niet over Hutu en Tutsi maar over hoe we Burundi kunnen helpen.'

De ambivalentie van enerzijds de ogen niet kunnen sluiten voor wat er gebeurd is en anderzijds het streven naar verzoening, houdt veel van de jongere respondenten bezig.

Pierre, die kind is van een gemengd huwelijk, zegt:

'We proberen altijd de etnische kwestie te vermijden, zelfs het woord 'etnie'. Ik heb met iedereen contact. Anders raak je geïsoleerd.'

Marcel zegt:

'We zijn gemengd. Je vergeet bijna de Hutu-Tutsi kwestie. Je wil er zelfs niet meer over praten. We proberen Burundees te zijn, maar je weet toch wel wat er gebeurd is.'

Bij de gebedsgroep die Pierre vanuit het AZC is gestart en die nu 120 leden telt, probeert men aan een dialoog te werken. Soms wordt een priester uit een ander Afrikaans land dan Burundi

²¹ In het heuvelachtige Burundi is een colline (heuvel) de kleinste bestuurlijke eenheid.

of Rwanda uitgenodigd. 'Met zo iemand komt de boodschap beter over', meent Pierre, 'want hij is geen deel van het probleem'.

Enkele jonge respondenten hebben een minder verzoenende houding:

André is een Tutsi wiens vader werd vermoord. Hij weet niet waar zijn moeder en zussen zijn.

Over de tijd in het AZC zegt hij:

'Daar kon je niet met om het even wie praten. Je kon zelfs Burundezen niet vertrouwen. Er zijn er die zaken gedaan hebben die niet goed zijn. Er zijn er die een verleden hebben dat niet goed is. Er zijn ook racisten. Als je hen jouw verhaal vertelt,... het is niet goed.'

In zijn woonplaats heeft hij geen contact met andere Burundezen. Hij woont samen met een Banyamulenge, een Congolese Tutsi.

'We spreken dezelfde taal, we hebben dezelfde etnie, vandaar dat hij mijn vriend is. Er is een andere die hier in de buurt woont, maar hij is Hutu. En gezien wat er gebeurd is in mijn verleden, is het moeilijk om met hem om te gaan.'

Emile ijvert er in zijn talrijke publicaties voor dat de 'genocidaires' van 1972, waar zijn vader het slachtoffer van werd, opgespoord en berecht worden.

Respondenten die recent en van nabij moord en doodslag hebben meegemaakt, vermijden het contact met landgenoten, zoals uit de volgende verhalen blijkt:

Bernard ontsnapte tijdens een aanval van de rebellen uit de gevangenis waarin hij een jaar lang opgesloten zat en vlucht via Rwanda naar Nederland. In zijn huidige woonplaats heeft hij slechts oppervlakkig contact met Burundezen. Hij wisselt zaken uit zoals bij welk uitzendbureau er werk te vinden is. Ook Burundezen elders in het land zoekt hij niet op. Hij zegt:

'Dat interesseert me niet erg. Ik ben in Europa, ik ben niet in Burundi. De gemeenschap, de trommelaars, dat interesseert me niet. Het is beter je er verre van te houden, anders kun je problemen krijgen.'

Hij bezoekt geen Burundese sites op het internet, luistert niet naar de Burundese radio en wil niets horen over de politiek.

'Mij interesseert alleen mijn kinderen.'

Isabelle is geboren uit een gemengd huwelijk. Ze werkte op het ministerie van defensie waar ze ervan verdacht werd informatie aan de Huturebellen door te spelen. Ze werd gevangengenomen, meermaals verkracht en met de dood bedreigd. Een vriendin wist haar te traceren en vrij te kopen. Als soldaten haar korte tijd later weer komen zoeken weet ze zich te

verbergen, maar haar man wordt voor de ogen van de kinderen afgetuigd en gevangen genomen. Ze betaalt iemand om zichzelf, haar kinderen en de kinderen van haar vermoorde broer naar Rwanda te brengen. Vandaar moet ze weer vluchten, naar Uganda, waar ze door de UNHCR²² wordt geselecteerd voor hervestiging in Nederland. Haar man weet zich vrij te kopen uit de gevangenis en vlucht naar Rwanda. Daar spoort de IND hem op en herenigt hem met zijn gezin. Haast alle gezinsleden krijgen medische hulp. Twee van de pleegkinderen die getuige waren van de moord op hun ouders wonen in een voogdij-instelling voor getraumatiseerde jonge vluchtelingen. Ook Isabelles tienjarige dochter, die getuige was hoe haar vader door soldaten werd meegenomen, is getraumatiseerd.

'Ze wil geen zwarte mensen zien. Ziet ze een zwart iemand, is ze bang'
zegt Isabelle. Over zichzelf zegt ze:

'Ik kan 's nachts niet slapen. Ik heb altijd medicijnen nodig. Ze hebben me hier in mijn hoofd gemarteld.'

Ze heeft enkel contact met Burundezen in Nederland als ze die bij het boodschappen doen in een naburige stad toevallig op straat tegenkomt. Als ik haar vraag of ze, zoals veel Burundezen, wel eens naar Brussel gaat voor een bezoek aan de Afrikaanse buurt, ontkent ze geagiteerd:

'Het is niet Brussel dat ons hierheen heeft gebracht. Het zijn de Nederlanders die ons gered hebben!'

Andere mensen met een problematische voorgeschiedenis zijn deze die door hun politieke antecedenten noch bij de Hutu noch bij de Tutsi bescherming vonden. Ze werden door de VN in aparte kampen opgevangen. Een aantal van deze mensen is in Nederland uitgenodigd.

Valère, wiens vader politicus was, komt uit een beschermd kamp in Tanzania. Hij is tegelijk met tientallen andere uitgenodigde vluchtelingen gehuisvest in een dorp in Limburg. Ik vraag hem of er door de Burundezen in het dorp initiatieven ontplooid worden voor steun aan Burundi. Hij zegt:

'Het is niet eens van belang, want niemand die er op rekt nog in Burundi te gaan wonen.'

Uit deze verhalen blijkt dat de voorgeschiedenis en met name de gevolgen van de oorlog, van groot belang zijn voor het al of niet aangaan en onderhouden van contacten met landgenoten. Veel Burundezen zijn zwaar getekend door de oorlog en dat maakt onderling contact niet vanzelfsprekend.

²² United Nations High Commissioner for the Refugees

Ook de verblijfsstatus en de socio-economische positie zijn bepalende factoren voor de mate van contact met landgenoten. Deze twee factoren lijken samen te hangen: het bereiken van een goede socio-economische positie hangt samen met het werk dat men heeft en met de socio-economische status van de partner. Dit zijn persoonskenmerken die mensen pas op een zekere leeftijd bereiken. Vaak zijn mensen met een goede job politiek bewust en actief. Als de grond hen vanwege de politieke spanningen te heet onder de voeten wordt, kunnen ze het zich permitteren tijdig het land te verlaten. Ze hebben genoeg geld om eerst in een buurland een huis te huren en tickets naar Europa te betalen. Sommigen krijgen een visum, bij voorbeeld omdat ze al regelmatig naar Europa reisden. In Nederland maakten deze mensen een goede kans om de status van politiek vluchteling te krijgen. Haast alle respondenten met een hoge socio-economische status zijn al meer dan vijf jaar in Nederland (zie tabel 10 in bijlage I) en hebben een Nederlands paspoort. Ze onderscheiden zich van de groep met een verblijfsvergunning in het kader van het categoriaal beleid en van de groep uitgenodigde vluchtelingen die recent in Nederland zijn gekomen. Een aantal achtergrondkenmerken van deze groep houden verband met elkaar:

leeftijd ~ socio-economische positie ~ aantal jaren in Nederland ~verblijfsstatus ~ contact met landgenoten

De afzonderlijke invloed van deze factoren is moeilijk te bepalen, maar de verblijfsstatus en de socio-economische positie worden in het hierna volgende apart behandeld.

6.3.5 Verblijfsstatus

A. Mensen met een tijdelijke verblijfsvergunning.

Het niet hebben van een permanente verblijfsvergunning lijkt een belemmering voor transnationalisme te zijn, zoals uit de volgende zinsneden blijkt:

Marcel heeft een verblijfsvergunning voor vijf jaar die ingetrokken kan worden nu de situatie in Burundi gestabiliseerd lijkt. Hij vergelijkt zijn situatie met die van Burundezen in Nederland die een Nederlands paspoort hebben en die actief zijn in de hulp aan Burundi:

'Zij zijn al ver. Ze hebben de middelen. Ik wil dat ook doen, zelfs zonder organisatie, met mijn studies. Ik hoop dat ik op tijd mijn diploma haal.'

Ook Stéphane, die uit een lage socio-economische klasse komt, heeft een tijdelijke verblijfsvergunning. Hij had het plan om zijn kennis en ervaring in het programmeren van computers hier te perfectioneren en een computerproject voor Burundi op te zetten. Hij zegt:

'Ik heb het gevoel dat er iets is dat me weerhoudt. Misschien is het de onzekerheid of ik nog lang genoeg hier zal mogen blijven om een opleiding af te ronden en een diploma te halen.'

Hij beschikt over weinig sociaal kapitaal en zegt daarover:

'Er woont heel veel hoog Burundees kader in Nederland, België, Frankrijk en Canada: alle soorten mensen, van ministers tot professoren. Het lijkt wel of alleen de president niet in het buitenland woont. Maar ik ken niemand, ik heb geen ingang. Ik ken geen donororganisaties en ik weet niet hoe ik een project moet schrijven.'

Hieruit blijkt dat de toekomst voor mensen die een verblijfsvergunning in het kader van het categoriaal beschermingsbeleid hebben (vaak jongeren uit de lagere socio-economische klasse) onzeker is. Ze weten niet of ze hier mogen blijven en zo ja, of ze het hier gaan redden.

Marcel verwoordt zijn zorgen als volgt:

'Je mist het land maar je kan niet terug. Dat is paradoxaal. Je leeft een beetje. Je bent blij dat je hier mag zijn maar je denkt ook aan de anderen die daar zijn. Dat geeft je zorgen. Als je bedenkt dat je hier niet voor lang bent, dat dat van het ene op het andere moment kan veranderen... dat geeft zorgen. Zo leef je. Het is niet makkelijk. Je probeert, je probeert.'

Alice is een alleenstaande moeder met een verblijfsvergunning als uitgenodigd vluchteling. Ze heeft haast alleen contact met haar broer die in dezelfde straat woont. Af en toe belt ze vrienden die nog in een kamp in Tanzania wonen of die elders herplaatst zijn. Als ik haar vraag of ze zich meer Nederlandse of meer Burundese voelt, antwoordt ze:

'Ik weet het niet. Op mijn documenten staat: 'nationaliteit onbekend.' Dat wil zeggen: we zijn tussen haakjes.'

Transnationalisme betekent bij deze mensen niet dat het concept 'thuis' getransformeerd wordt, zoals Al-Ali et al. (2002) dat stellen. Het hebben van de Nederlandse nationaliteit lijkt daar een voorwaarde voor. Niet het gevoel op meerdere plekken thuis te zijn, maar het gevoel noch hier noch daar te zijn overheerst bij de groep die de Nederlandse nationaliteit nog niet heeft. Dit illustreert ook het volgende:

Philipe, goede socio-economische positie en houder van een Nederlands paspoort, wordt soms benaderd door Burundese jongeren die hem om raad vragen:

'Ze hebben een humanitair statuut, dus als het beter gaat in Burundi moeten ze terug. Burundezen zijn niet geschikt om in de illegaliteit te gaan want illegaliteit is niet makkelijk. Ze zullen terugkeren. Het zijn meestal jongeren die geen politieke en economische problemen hadden in Burundi. Hun vaders hebben hen hier laten komen in de veronderstelling dat ze zouden studeren. Ze zullen niet graag terugkeren, want als je eenmaal hier bent wordt je in

Afrika gezien als iemand van een andere klasse. Als je zonder iets terugkomt in Burundi dan ga je af.'

De situatie voor mensen die na jaren nog in de asielprocedure zitten is vaak nog moeilijker. Tijdens het gesprek bij André thuis wordt hij vanuit een AZC gebeld door een Burundese vriend die hij daar heeft leren kennen en die nog geen verblijfspapieren heeft. Hij zegt over die vriend:

'Hij wil niet eens meer nieuwe mensen leren kennen. Iedereen vertrekt zodra ze papieren krijgen en hij blijft steeds achter.'

Véronique is zeventien als ze zich verstoopt terwijl rebellen haar ouders en drie van de vijf kinderen vermoorden. Ze hoort de rebellen ook naar haar vragen. Haar jongste broer en zus worden door een buurvrouw opgevangen, zij vlucht naar een kerk waarvandaan ze door een man naar Nederland wordt gebracht. Taalanalisten concluderen op basis van de geluidsoptname van haar verhoor dat ze niet voldoende Kirundi spreekt om Burundese te kunnen zijn. Dit wordt door taalanalisten in opdracht van haar advocaat weersproken. De IND gaat tegen de uitspraak van de rechter dat Véronique Burundese is in beroep. Ze wacht sinds drie jaar op een status asiel. In het AZC waar ze eerst woonde werd ze verkracht. In het AZC waar ze nu verblijft moet ze regelmatig van kamer verhuizen en heeft ze steeds wisselende kamergenoten. Ze is al haar veerkracht kwijt. Ze gaat niet meer naar school en ze ligt het grootste deel van de tijd op bed. Kort voor ons gesprek kreeg ze bezoek van de IND die haar vroeg wat ze denkt te gaan doen als ze een negatieve beschikking voor haar asielaanvraag zal ontvangen.

'Ik weet niet wat ik ga doen. Ik kan toch hier niet in de stations gaan slapen?'
zegt ze daarover.

B. Mensen met een permanente verblijfsvergunning

Bij de mensen met een permanente vergunning die veelal een redelijke maatschappelijke positie hebben verworven, is het toekomstbeeld duidelijker. Vier types vallen hierin te onderscheiden.

1) Mensen die niet definitief naar Burundi terug willen maar die er als expat²³ willen werken. *Monique vindt de situatie in haar vaderland weinig veelbelovend. Ze zou graag in een ontwikkelingsproject voor Burundi werken, maar dan bij een buitenlandse NGO, zodat ze zich beschermd weet.*

²³ Deze term wordt gebruikt om westerlingen die niet in westerse landen leven aan te duiden. Het zijn migranten die zichzelf als een tijdelijke bewoner van een vreemd land zien en een buitenlands dienstverband hebben.

Maurice is hoog opgeleid en runt een goedlopend project voor microkredieten aan landbouwers op het Burundese platteland. Hij werkt part time als accountant en part time voor zijn project. Hij gaat één tot twee keer per maand naar Burundi en heeft daar ook een huis. In de toekomst wil hij full time vanuit Nederland voor zijn project gaan werken. Hij vindt het makkelijk om projecten gesubsidieerd te krijgen. Alle projecten die hij tot nu toe heeft ingediend zijn gehonoreerd door Belgische en Nederlandse geldschieters.

Patrick werkt voor een organisatie die migranten helpt bij terugkeer naar hun land. Ook hij wil graag actief zijn voor hulp aan Burundi.

‘Het blijft mijn land, ik zie niet hoe iemand mij zou kunnen ontburundezen’ zo zegt hij. Ook hij ziet een toekomst in Burundi als expat.

2) Mensen die nooit meer naar Burundi terugwillen of -kunnen.

Tot die groep horen mensen die erg getraumatiseerd zijn.

Isabelle:

‘Het is mijn land want ik ben Burundese, maar ik kan er niet meer gaan wonen. Ook de kinderen weigeren. Ze hebben er geen familie meer, ze doen het goed op school, ze zijn hun Burundese vriendjes al vergeten. Ze zeggen: ‘Wij zijn Nederlanders.’

3) Mensen die hun oude dag (deels) in Burundi willen doorbrengen.

Deze mensen zijn vaak al bezig met de aankoop van een stuk grond of de renovatie van hun oude huis.

Viviane hoopt op termijn naar Burundi terug te keren. Ze zegt:

‘We wachten af wat er gaat gebeuren, of het land stabiel wordt. We hopen altijd daar oud te kunnen worden. Voor ons is het een shock om te zien hoe oude mensen hier behandeld worden. Het is een shock.’

4) Mensen die zo snel mogelijk definitief naar Burundi terug willen.

Dit zijn mensen die vertrouwen hebben in de politieke situatie en die er makkelijk weer een goede baan kunnen vinden. Een aantal Burundezen met een hoge positie in de politiek die na 1993 hun job op moesten geven en die via via naar Nederland gekomen zijn, zijn inmiddels teruggekeerd en hebben weer een hoge functie in de nieuwe regering (Ntahondereye, 2007). Een paar respondenten is door de nieuwe regering benaderd om er deel van uit te maken.

Philipe was bevriend met de vermoorde president Ndadaye en heeft contact met de huidige partij aan de macht. Sinds hij de Nederlandse nationaliteit heeft gaat hij regelmatig naar Burundi terug:

'Ik hou van Nederland maar ik heb moeite om hier te leven.'

Nu de kinderen groot zijn denkt hij erover om definitief terug te keren en er een project op te zetten.

Schoolgaande kinderen blijken vaak een reden om nu nog niet terug te keren.

Lucien zegt:

'Het is moeilijk om terug te keren want de kinderen praten beter Nederlands dan Kirundi. Maar ik heb veel zin om terug te keren, want de dingen zijn daar makkelijker dan hier. [...] Ik zou met heel mijn hart terug willen, maar ik heb kinderen die pas aan het middelbaar onderwijs begonnen zijn. Als ik nu terug zou keren zou dat puur uit eigenliefde zijn. In welk systeem breng ik mijn kinderen dan? Dat is het probleem. Zodra ze achttien zijn zal ik geen moment langer wachten.'

Het zijn vooral de mensen met een goede socio-economische positie die een permanente verblijfsstatus hebben. Dit wordt in de volgende subparagraaf nader geanalyseerd.

6.3.6 Socio-economische positie

De socio-economische positie van migranten blijkt een belangrijke factor voor het al of niet hebben van veel contact met landgenoten, zowel in het gastland als transnationaal. Hoe beter iemand er in slaagt hier een bestaan op te bouwen, hoe groter de kans dat hij of zij transnationale en binnenlandse contacten met landgenoten heeft, zoals ook uit het onderzoek van Klaver et al. (2007) naar voren komt. Brussel is bij uitstek de plek waar de Burundese diaspora in Europa zich op richt. In België wonen er sinds de onafhankelijkheid Burundezers, Congolezen en Rwandezers. Vooral in de Brusselse Matongéwijk zijn Afrikanen prominent aanwezig met eigen horeca, kapperszaken en winkels. Veel Burundezers in Brussel zijn hoog opgeleid, bekleeden hoge functies en een enkeling is, met twee paspoorten, zelfs lid van de Burundese regering. In Brussel zijn er zelforganisaties van Burundezers met een uitstraling tot in Nederland, Duitsland, Luxemburg en Frankrijk. Leden van het Burundese establishment in Nederland bezoeken er congressen of vergaderingen met regeringsleiders of diplomaten, of gaan er bij landgenoten op bezoek.

Viviane vertelt:

'Mijn eerste uitstap nadat ik mijn vergunning had was naar Brussel, naar mensen die ik uit Burundi kende. Dat was een grote gebeurtenis. Mijn man en ik gaan er nu regelmatig heen. Er is een sfeer zoals in Afrika, erg anders dan hier. We voelen ons dan alsof we in weer Burundi zijn.'

Dit is een aanwijzing dat met transnationalisme een thuisgevoel gecreëerd kan worden los van de plaats van herkomst, mits aan een aantal randvoorwaarden is voldaan.

Als student kan André voor negen euro met de trein naar Brussel reizen. Hij gaat er wel eens naar een Burundese eettent om er geitenbrochette te eten.

'Als ik zin in Burundees eten heb ga ik daar naartoe. Ik ontmoet er andere mensen. Ik kan hen vragen of ze contacten hebben, of ze nieuws hebben. Misschien kan het er toe leiden mijn familie terug te vinden.'

De meeste respondenten geven aan graag iets voor hun familie en geboorteland te willen doen, maar velen ontmoeten daar veel obstakels bij. In de eerste plaats gebrek aan geld, maar ook gebrek aan tijd en aan sociaal kapitaal. Dit zijn zaken waar over het algemeen vooral mensen uit de hogere socio-economische klasse over beschikken.

Monique kwam uit de gegoede klasse, maar sinds de moord op haar vader in 1972 is die situatie veranderd. Van mensen die in Burundi zijn geweest weet Monique dat haar moeder het zwaar heeft. Zelf verbergt deze dat; volgens Monique om haar niet ongerust te maken, want ze weet dat Monique niet genoeg geld heeft om haar moeder te ondersteunen.

'Aller dans le rouge, ça aide un peu.'

'Rood staan helpt een beetje' zo licht Monique haar preciaire financiële situatie toe.

De respondenten die in Europa verbleven toen de situatie in Burundi in de jaren negentig escaleerde, horen tot de hogere socio-economische klasse. Ze hadden de middelen en de contacten om Burundi te verlaten. Dat ze de oorlog niet aan den lijve ondervonden hebben kan hun grotere onbevangenheid jegens landgenoten verklaren. De goede socio-economische positie die ze hadden en vaak ook hier hebben, maakt dat ze meer mogelijkheden hebben om zich in te zetten voor hulp aan Burundi.

Patrick, die voor de VN in Zwitserland was toen de oorlog uitbrak, woont in de Randstad, waar hij als socioloog werkt. Sinds hij in Nederland is, is hij kostwinner voor zijn familie in Burundi.

‘Ik betaal de studies van mijn broers en zussen. Ik ben een beetje hun vader. Ik ben een soort locomotief.’

Een nadere bestudering van het doel dat de onderlinge contacten hebben, vindt in de volgende paragraaf plaats.

6.4 Het doel van de contacten

Aan transnationale en binnenlandse contacten met landgenoten kunnen diverse beweegredenen ten grondslag liggen. Deze contacten kunnen een sociaal, economisch, politiek of cultureel oogmerk hebben. Uit de interviews blijkt dat de meeste contacten met Burundezen een sociaal oogmerk hebben en bestaan uit contact met familie en vrienden. Ontwikkelings-samenwerking komt op de tweede plaats. Politieke en culturele contacten komen het minst voor. In het hierna volgende ga ik dieper in op de verschillende soorten contacten.

6.4.1. *Contacten met een sociaal oogmerk*

De overheid, via het COA, bepaalt waar asielzoekers huisvesting aangeboden krijgen. Veel Burundezen hebben voorkeur voor huisvesting in de Randstad of in een plaats in de buurt van het AZC waar ze verbleven, omdat ze daar landgenoten en andere mensen kennen.

Pierre zegt hierover:

‘We hadden geen keuze. Veel Burundezen en andere vreemdelingen vertrekken naar het noorden van het land, bij voorbeeld naar Stadskanaal of Groningen, maar ik had altijd het idee dat ik in de grote steden wilde wonen omdat daar meer mogelijkheden zijn. Je kunt er werken of studeren. Je kunt er ook makkelijk contacten leggen. Ik heb gezien dat de communicatie met de mensen die in de steden wonen makkelijk verloopt. Ook de integratie gaat makkelijker in vergelijking met mensen die in dorpen wonen.’

Ook Viviane verkiest de grote stad, om minder geïsoleerd te zijn en om in de buurt van landgenoten te wonen. Als het COA haar in een huis in de provincie Groningen wil plaatsen, vraagt ze of ze in een stad in de Randstad mag wonen, ook al zal ze daarvoor zes maanden langer in het AZC moeten blijven.

Geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving vormt over het algemeen geen belemmering voor het hebben van contact met Burundezen hier.

Emile zegt daarover:

‘Ik splits mijn sociale activiteiten op in die met Burundezen, voor momenten van vreugde en verlies, en die met Nederlanders: mijn verjaardag vieren of fazant eten met kerstmis.’

De meeste respondenten maken geld over naar Burundi of naar andere Afrikaanse landen waar ze familieleden hebben. Sommigen doen dat structureel, anderen alleen als ze wat extra geld kunnen verdienen.

Marcel lukt het meestal alleen rond kerstmis om wat geld naar zijn familie op te sturen. Dan is er bij de uitzendbureau's veel werk en is hij vrij van school.

Geld overmaken gebeurt het meest met Western Union, ook naar mensen in vluchtelingenkampen in Afrika. Via SMS wordt van hieruit de code doorgestuurd waarmee men ginds het geld op kan halen. Ook binnen Nederland steunen Burundezers elkaar soms financieel, zoals deze voorbeelden laten zien:

Burundezers in AZC's in heel Nederland worden in de gelegenheid gesteld de gebedsdiensten van het 'power of prayer ministry' in het midden van het land bij te wonen, dank zij de bijdragen in de kosten voor het vervoer van de Burundese geloofsgenoten.

Véronique werd gevraagd om een financiële bijdrage te geven voor de repatriëring en de begrafenis van een Burundese man die om gezondheidsredenen naar Nederland was gekomen en hier overleden is.

6.4.2. Contacten met een socio-economisch oogmerk

Van de achttien respondenten zijn er zes die actief betrokken zijn bij ontwikkelingsprojecten in Burundi. De vier respondenten die concreet met een project bezig zijn, hebben allen een HBO- of universitaire opleiding gevolgd en zijn ouder dan vijfendertig jaar. Ze hadden een goede baan in Burundi en hebben die in de meeste gevallen ook hier. Ze beschikken over de juiste contacten om in het bureaucratische Burundi een project van de grond te krijgen en in Nederland kennen ze de kanalen om fondsen voor hun projecten te vinden.

Philippe heeft een vaste baan en een Nederlands paspoort. Hij zegt:

'Als Nederlandse NGO's willen praten met de ambassadeur van Burundi, vragen ze mij dat te organiseren. Via via kan ik tot bij de president komen en hem een gunst vragen. Jongeren hebben die opening niet. Ze hadden geen standing toen ze vertrokken.'

Philippe was betrokken bij de oprichting van twee Burundese socio-culturele organisaties en hij is actief in een comité om de onafhankelijke Burundese radio in de lucht te houden. Hij vindt dat ontwikkelingshulp beter via de Burundese diaspora kan verlopen dan via de Burundese overheid, die hij inefficiënt en corrupt noemt.

'Er zijn weinig Burundezen die hier willen blijven. Allen willen terug nadat ze hun levensstandaard verbeterd hebben. Als de diaspora bij ontwikkelingssamenwerking betrokken zou worden, zou dat veel Burundezen doen terugkeren. Geef ontwikkelingsgeld aan Burundezen die terugkeren, om daar projecten op te zetten. Jonge Burundezen in Nederland zeggen: 'Als men me 10.000 Euro geeft vertrek ik, in plaats van jarenlang een uitkering te krijgen.'

Zelf wil hij definitief naar Burundi terug en is bezig er een project op te zetten.

Maurice was in Burundi beroepsmatig met plattelandsontwikkeling bezig. Hij wil niet definitief naar Burundi terug maar in de toekomst wil hij full time werken voor het landbouwproject dat hij er heeft opgezet. Hij is lid van een coöperatie van Burundese diaspora in Europa die in België haar zetel heeft en hij is bezig om in Nederland een platform op te richten voor een betere samenwerking tussen de Burundese organisaties die hier actief zijn.

Al tijdens haar verblijf als vluchteling in Kenia vormde Viviane een netwerk van Burundese vrouwen. Ze vertelt daarover:

'Van de vrouwen met wie we waren is er één hier, een andere is teruggekeerd naar Burundi waar ze nu minister is, en een andere is in Australië. We zijn verspreid over de hele wereld.'

Zodra ze in Nederland een verblijfsdocument kreeg, heeft Viviane een organisatie opgericht om het vredesproces in Burundi te steunen en de belangen van vrouwen in het nieuwe Burundi te behartigen. Nederlandse organisaties namen de financiering van een aantal activiteiten op zich. Nu zijn wereldwijd honderden Burundese vrouwen en vrouwen van andere nationaliteiten lid van het netwerk. Als ik haar bel om een afspraak voor een interview te maken, staat ze op het punt om naar Rwanda te vertrekken om een seminarie over vrede in het Grote Merengebied bij te wonen. Aansluitend gaat ze naar Burundi. Als ze weer in Nederland is maken we een afspraak. Na ons gesprek wacht een journaliste van een groot damesblad voor het volgende interview. Haar project vindt veel weerklank bij donororganisaties en ze haalt regelmatig de pers, ondermeer omdat ze in Nederland een prijs heeft gewonnen en in België voor een vredesprijs is genomineerd.

Er zijn ook mensen die in eigen kring sponsoring vinden:

Oud minister Lucien is niet langer actief in de politiek maar profileert zich nu op het religieuze en humanitaire vlak. Hij toont me zijn plannen voor de bouw van een weeshuis in zijn geboortestreek en vraagt of ik weet waar hij voor geld aan kan kloppen. Alle organisaties

die ik opnoem kent hij, maar het zijn de christelijke school waar hij les geeft en de kerk waar hij lid van is, die geld collecteren. De bouwplannen voor het weeshuis zijn al goedgekeurd door de gouverneur van de provincie die hij persoonlijk kent. Een van zijn leerlingen heeft een website gebouwd en er is een promotiefilmpje van zijn stichting op You Tube gezet. Leerlingen van zijn school zijn ook al in Burundi op bezoek geweest.

In het dorp waar Isabelle sinds ruim een jaar met haar gezin woont, heeft de plaatselijke Rotariclub geld voor waterpompen voor Burundi ingezameld. De voorzitter van de club gaat binnenkort naar Burundi en zij helpt hem met de voorbereidingen. Ze kent veel hooggeplaatste personen in Burundi persoonlijk.

*‘Ik toon hem de valkuilen en help contact te leggen met de Burundese autoriteiten.’
Ook op de school van de kinderen wil men projecten in Burundi steunen.*

Het initiatief voor ontwikkelingsprojecten kan ook uit Burundi komen.

Isabelle:

‘Als ik een paspoort had zou ik met de Nederlanders werken, niet met de Burundezen. Ik wil niet naar Burundi gaan, maar ik heb er contact met mensen van de kerk. Ze sturen me hun projectvoorstellen via de post. Het zijn projecten waar ik hier donoren voor zoek.’

De volgende paragraaf gaat summier in op contacten met een politiek oogmerk (of de afwezigheid daarvan), voor zover dit onderzoek daar informatie over verschaft.

6.4.3 Contacten met een politiek oogmerk

Omdat voor velen een voorwaarde om aan het interview mee te doen was dat het niet over politiek en de etnische kwestie zou gaan, is er niet rechtstreeks naar de politieke betrokkenheid van respondenten gevraagd. Uit de gesprekken kwam evenwel naar voren dat de meeste respondenten een afwachtende houding aannemen ten aanzien van de partij aan de macht in Burundi. Velen zijn hoopvol maar blijven sceptisch. Vooral respondenten die nog geen permanente verblijfsvergunning hebben zijn argwanend tegenover de Burundese politiek.

André, die voorlopig een verblijfsvergunning voor vijf jaar heeft zegt:

‘Ik hou niet van politiek. Ik, mijn familie, niemand is in de politiek gegaan, niemand was politicus, maar ik ben van veel zaken slachtoffer geworden. Ik hou niet van politiek. Mijn vader heeft nooit aan politiek gedaan, maar toch heeft men hem zomaar vermoord.’

Pierre, die ook nog een tijdelijke verblijfsvergunning heeft, houdt zich afzijdig van leden van Burundese politieke partijen hier:

‘Je probeert die mensen te vermijden. Ik wil hen zelfs niet kennen.’

Enkele respondenten hebben regelmatig contact met hoge Burundese functionarissen. Het betreft mensen die ze kenden van vroeger en die ze gevraagd of ongevraagd van advies dienen met betrekking tot het te voeren beleid.

6.4.4 Contacten met een cultureel oogmerk

Op cultureel vlak lijken de ‘les Tambourinaires de Burundi’ het Burundese exportproduct met de meeste weerklank. Het gaat om voorstellingen van een groep trommelaars die grote drums bespelen die op hun hoofd balanceren. In het prekoloniale Burundi hadden de trommels een belangrijke symbolische betekenis. Een vreemd bijeffect van de oorlog is dat deze traditie er deels nieuw leven door is ingeblazen. Buitenlandse organisaties die in de vluchtelingenkampen actief zijn, zetten het leren spelen van de drums - een neutrale folkloristische activiteit - in om er voor te zorgen dat de jonge mannen zich niet te zeer vervelen, zich rustig houden en zich niet met politiek inlaten. Eén respondent heeft in het vluchtelingenkamp de trommels leren bespelen en maakt nu deel uit van een Burundese drumband in Nederland. Bij de optredens zijn vaak ook vrouwen en kinderen van de artiesten aanwezig. Dit maakt deze optredens tot een ontmoetingsplaats voor Burundezen uit heel Nederland. Ook sport is een manier om elkaar te ontmoeten. Zo is er een tafeltenniscompetitie en een voetbalcompetitie met Burundese clubs uit Nederland en België.

Uit dit onderzoek blijkt dat transnationalisme bij Burundese asielmigranten in Nederland geen vanzelfsprekendheid is en dat het, afhankelijk van achtergrondkenmerken, verschillende uitingsvormen kent. Vooral het hebben van een Nederlands paspoort, hetgeen vaak samenhangt met het hebben van een gunstige socio-economische positie, is bepalend voor het al of niet ontwikkelen van veel transnationale activiteiten met landgenoten.

In het volgende hoofdstuk worden de conclusies gepresenteerd die uit dit analytisch hoofdstuk getrokken kunnen worden.

Hoofdstuk 7. Conclusies en discussie

Het antwoord op de vraag hoe transnationale contacten van Burundese asielmigranten in Nederland met landgenoten er uit zien, is niet eenduidig. Gemeenschapsvorming van Burundese vluchtelingen in de diaspora is door de heterogene achtergrondkenmerken van de populatie en door het specifieke migratiemotief, niet vanzelfsprekend.

In dit hoofdstuk worden de factoren die bij die diasporavorming een rol spelen samengevat en wordt een terugkoppeling gemaakt naar het theoretisch hoofdstuk. Eerst worden enkele algemene conclusies uit de onderzoeksresultaten getrokken en in paragraaf twee wordt dit aan de hand van de deelvragen gedaan.

7.1 Algemene conclusies

De Burundese diaspora in Nederland is nog niet erg geïnstitutionaliseerd. Dat komt doordat de groep nog maar kort in Nederland is, verspreid woont over het land en uiteenlopende achtergrondkenmerken heeft. Het is dan ook beter van een Burundese populatie dan van een Burundese gemeenschap te spreken. Enkel op religieus vlak is sprake van gemeenschapsvorming van Burundezen met een verschillende socio-economische achtergrond, een verschillende verblijfsstatus, verschillende leeftijden en uit verschillende plaatsen in Nederland. Ik heb op basis van de aard en de intensiteit waarmee men contact met landgenoten heeft, drie soorten Burundezen onderscheiden: de getormenteerde asielzoekers, meestal jong, mannelijk en met een intrekbare vergunning op humanitaire gronden; de getraumatiseerde mensen die uitgenodigd zijn door de Nederlandse overheid, en de mensen met een gunstige socio-economische positie en een Nederlands paspoort. Daarom is voor de metafoor van ‘een huis met vele kamers’ gekozen om transnationalisme onder Burundese asielmigranten te typeren. Hieronder vat ik de opvallendste karakteristieken van de onderscheiden groepen samen:

1.

Bij Burundezen met de Nederlandse nationaliteit die een goede socio-economische status hadden en veelal ook hier hebben, is sprake van gemeenschapsvorming via socio-culturele en politieke instellingen en via ontwikkelingssamenwerking met Burundi (zie ook Kusters et al., 2006; De Bruyn en Wets, 2006). Deze mensen mogen naar Burundi reizen en weten de middelen te genereren om die reizen te betalen. Er kan gesproken worden van een Burundees establishment, waarvan de leden vaak in meerdere besturen van Burundese zelforganisaties zitten. Het gaat om een kern van actieve mensen met een goede vooropleiding, (vooruitzicht op) een baan en een Nederlands paspoort, wonend in of rond de Randstad (zie ook Van

Heelsum, 2004). Overigens moet opgemerkt worden dat de zelforganisaties vaak minder actief zijn dan op papier lijkt en dat ze niet voor iedereen voldoende legitimiteit hebben, omdat ze bij voorbeeld teveel aan de katholieke kerk gelieerd of te Hutu-gericht zijn.

2.

Veel Burundezen hebben een verblijfsvergunning die nog intrekbaar is. Als ze naar Burundi terugkeren verliezen ze het recht op asiel. Deze mensen ontwikkelen een zwak transnationalisme: af en toe bellen ze naar het land van herkomst en af en toe maken ze geld over. Het internet wordt voor contacten met Burundi weinig gebruikt omdat de faciliteiten daarvoor in Burundi goeddeels ontbreken. Ze onderhouden voornamelijk contacten met landgenoten die ze hier hebben leren kennen.

3.

Vluchtelingen met oorlogstrauma, ook als ze een hoge socio-economische positie en een permanente verblijfsvergunning hebben, hebben weinig contact met landgenoten in Nederland. Vaak verkiezen ze de anonimiteit en de rust van een klein dorp boven de sociale contacten met landgenoten en de hectiek van de Randstad. Als ze projecten voor Burundi ontplooiën doen ze dat bij voorkeur niet met landgenoten samen. Ook hun geloof belijden ze niet bij Burundese kerkgenootschappen, zoals veel anderen wel verkiezen te doen.

Mensen die in beschermde vluchtelingenkampen van de VN hebben gewoond, hebben vooral contact met landgenoten die ze uit die kampen kennen en die daar nog steeds wonen of die in een ander land herplaatst zijn. Al zijn er maar weinig respondenten voor wie deze contacten een regelmatig en duurzaam karakter hebben, ze zijn een aanwijzing voor het bestaan van een transnationale ruimte.

In de volgende paragraaf worden de conclusies die aan de hand van de antwoorden op de onderzoeksvragen getrokken kunnen worden, gepresenteerd.

7.2 Antwoorden op de onderzoeksvragen

7.2.1 Welke contacten hebben Burundezen in Nederland onder elkaar?

Anders dan veel arbeids- of koloniale migranten kunnen vluchtelingen bij aankomst in Nederland niet op een netwerk van kennissen en familie terugvallen. Omdat ze uit een land komen waar de mogelijkheden om te bellen en te e-mailen beperkt zijn en waar gezinnen door de oorlog uit elkaar gehaald en deels vermoord zijn, richten de Burundese asielmigranten zich voor hun sociale en emotionele steun ook niet in eerste instantie op bekenden in Burundi.

Velen zoeken contact met landgenoten wiens vlucht hen net als die van henzelf naar Nederland heeft gebracht en die ze meestal niet kennen uit Burundi. Ze bezoeken, bellen of e-

mailen elkaar regelmatig, nemen deel aan socio-culturele manifestaties en ontmoeten elkaar tijdens kerkdiensten. Protestantse kerkgemeenschappen, medebewoners in de AZC's en medewerkers van de Stichting VluchtelingenWerk, zijn na de IND de eerste instellingen waar vluchtelingen in Nederland mee in aanraking komen. De contacten die in die beginperiode gelegd worden met landgenoten, autochtone Nederlanders en andere Afrikaanse migranten, zijn over het algemeen duurzaam. Vriendschappelijke contacten met mensen afkomstig uit andere continenten dan het Europese en Afrikaanse zijn door niemand genoemd. Behalve door één respondent werden ook collega's of klasgenoten niet genoemd als horend tot de vriendenkring. De kerk en het AZC zijn plaatsen waar men mensen ontmoet die voor praktische en emotionele ondersteuning zorgen en die als nieuwe familie worden beschouwd. Veel respondenten geven aan minder tijd te hebben voor sociale contacten dan men zou willen. Men ontmoet elkaar meestal alleen in het weekend.

Oorlogstrauma en gevoeligheden die samenhangen met het Hutu of Tutsi zijn, hebben een remmende invloed op het aangaan van contacten met landgenoten in Nederland. Dit uit zich in de keuze voor het wonen in een dorp waar geen andere Burundezen wonen en in het afzijdig blijven bij socio-culturele en politieke manifestaties. Als men contact met landgenoten heeft, dan zijn dat meestal oppervlakkige contacten op school of op straat.

Enkel mensen met een permanente verblijfsvergunning en een goede socio-economische positie (ouder dan de gemiddelde respondent) hebben contact met landgenoten in verband met hulp aan Burundi.

7.2.2 Welke contacten zijn er met landgenoten in Burundi en in de diaspora?

Ook de transnationale contacten zijn voornamelijk sociaal van aard. Op socio-cultureel vlak zijn er contacten via sportieve en religieuze activiteiten met landgenoten in België. Enkel mensen die het zich qua tijd, verblijfsstatus en geld kunnen permitteren en die niet zwaar getraumatiseerd zijn, bezoeken landgenoten in het land van herkomst en in de diaspora (met name België). Internet wordt vanwege de beperkte mogelijkheden in Burundi slechts door een minderheid gebruikt. E-mailverkeer naar landgenoten die in andere westerse landen asiel hebben gekregen komt vaker voor. Het gaat hierbij vooral om mensen die men van vroeger kent, maar een enkeling legt ook contacten met onbekende landgenoten. Ook de websites van de Burundese diaspora en de Burundese radio op het internet worden door veel Nederlandse

Burundezen bezocht. De Burundese internetfora zijn een aanwijzing voor het bestaan van een transnationale gemeenschap.²⁴

Mensen die vanuit een beschermd vluchtelingenkamp van de Verenigde Naties door de Nederlandse overheid zijn uitgenodigd, hebben weinig contact in Burundi, omdat er haast geen familie meer woont of omdat hun verleden zo belast is dat ze er nooit meer naartoe terug kunnen of willen. De transnationale contacten met landgenoten van deze groep beperken zich gedeels tot de mensen met wie men in de vluchtelingenkampen heeft geleefd.

7.2.3 Welke factoren spelen een rol bij deze contacten?

Er is onderzocht welke rol technologie, huisvesting, inburgering, sekse, voorgeschiedenis, type verblijfsdocument, socio-economische positie, leeftijd en verblijfsduur spelen bij het leggen en onderhouden van contacten met landgenoten en op de mate van transnationalisme.

1. Technologische aspecten.

Met mensen in het Burundese binnenland en in vluchtelingenkampen is het minder makkelijk bellen en e-mailen dan met mensen in de hoofdstad van Burundi, maar ook daar is het aantal internetaansluitingen zeer beperkt.

2. Huisvesting

Asielzoekerscentra zijn plaatsen waar contacten worden gelegd die met name voor jonge asielzoekers zonder permanente verblijfsvergunning van groot belang zijn. Er worden religieuze contacten gelegd, maar ook sociale contacten met medebewoners uit Burundi of uit andere Afrikaanse landen en met mensen van de Stichting VluchtelingenWerk.

Burundezen wonen over heel Nederland verspreid. Al zijn er sommige Nederlandse gemeenten waar meer Burundezen gehuisvest zijn dan in andere, op buurtniveau wonen Burundezen gemengd met autochtonen en andere allochtonen. Dit maakt dat er van gettoisering bij deze groep geen sprake is.

3. Inburgering.

Om een Nederlands paspoort te krijgen is een goede beheersing van het Nederlands een voorwaarde. Veelvuldige contacten binnen de eigen groep worden niet als bevorderlijk voor de kansen daarop gezien en vinden ook wegens tijdgebrek weinig plaats; zeker in de beginperiode, als de Nederlandse taal geleerd moet worden.

²⁴ Zo stelde Kadende-Kaizer (2000) vast dat waar het etnische geweld directe en vreedzame interactie tussen Hutu en Tutsi in Burundi onmogelijk maakte, het internet in de jaren negentig constructieve interactie over grote afstanden tussen leden van de twee groepen in de diaspora faciliteerde.

4. Sekse

Sekse speelt vooral een rol in zoverre dat de zorg voor kinderen van gescheiden Burundese echtparen vooral aan de vrouw toekomt. Daardoor heeft deze het financieel zwaarder en heeft ze minder tijd voor sociale contacten met landgenoten.

5. Religie

De meeste respondenten zijn gelovig. De evangelisten die de AZC's bezoeken en er mensen uit Afrika uitnodigen zich bij hen aan te sluiten, voorzien in een behoefte aan steun en contact. Er zijn ook gebedsgroepen die op initiatief van Burundezen zelf ontstaan zijn en waar Burundezen uit het hele land, al of niet wonend in een AZC, deel van uitmaken. Ongeveer de helft van de gelovige respondenten vindt het niet belangrijk om samen met landgenoten te bidden. Zij zoeken een gebedshuis bij hen in de buurt waar ze zich prettig voelen en waar ze vaak de enige Afrikaan zijn.

6. Voorgeschiedenis

De oorlog heeft bij alle respondenten sporen nagelaten. Iedereen is familieleden en/of bekenden verloren. Hutu en Tutsi proberen in Nederland goed samen te leven, maar mensen die recent en van nabij de oorlog hebben meegemaakt, willen weinig contact met landgenoten in Nederland. Mensen die bij geen van beide sub-etnieën bescherming vonden, bij voorbeeld door een gemengd huwelijk of door hun politieke antecedenten, hebben niet of nauwelijks nog contact met landgenoten in Burundi. Als ze contact met landgenoten hebben, dan is dat met mensen in de diaspora met wie ze in een beschermd vluchtelingenkamp gewoond hebben.

7. Verblijfsstatus

Van mensen die jarenlang op een verblijfsstatus asiel moeten wachten, wordt veel van de mentale weerbaarheid gevraagd. Gezinsherenigers met een W-document die bij een familielid mogen wonen dat al een Nederlands paspoort heeft, kunnen een normaler leven leiden dan mensen in de AZC's. Mensen die een verblijfsvergunning in het kader van het categoriaal beschermingsbeleid hebben, zijn vaak jongeren uit de lagere socio-economische klasse die onzeker zijn over hun toekomst. Voor het aanvullend bewijs dat ze niet naar Burundi terugkunnen, missen ze veelal het sociaal kapitaal (zoals politieke connecties die hen aan de benodigde documenten kunnen helpen). Burundezen met een Nederlands paspoort hebben haast allen projecten voor de wederopbouw van Burundi. Ze kennen de juiste kanalen voor goedkeuring en financiering ervan en ze mogen naar Burundi reizen.

8. Socio-economische positie

Bij respondenten met een lage socio-economische status zijn de uitingvormen van transnationalisme bescheiden van aard en omvang. De meeste onder hen verdienen niet genoeg om regelmatig geld over te kunnen maken naar de achtergebleven familie. Als de vlucht van jonge mannen al een strategie was om het leven van de achterblijvers te verbeteren, zoals van der Veen (2006) suggereert, dan is de uitkomst daarvan vooralsnog onzeker. Veel hangt af van het al of niet krijgen van een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd.

9. Leeftijd

Deze factor speelt vooral een rol in de mate dat hij samenhangt met het bereiken van een goede socio-economische positie. In de analyse is deze factor dan ook niet apart behandeld. Opvallend is dat de toename van de verblijfsduur niet betekent dat de contacten met landgenoten in Nederland afnemen. Oudere mensen met een goede socio-economische positie die de oorlog tijdig konden ontvluchten, hebben een Nederlands paspoort en veel connecties in Nederland, Brussel en Burundi. Die gebruiken ze voor socio-economische doeleinden, zoals het opzetten van ontwikkelingsprojecten in Burundi. Daardoor blijven ze veel contact met landgenoten houden.

Leeftijd is ook van belang in zoverre dat de jonge generatie Burundezen opgegroeid is in een sfeer van conflict. Veel van de jongere vluchtelingen hebben de etnische retoriek overgenomen en hebben ressentimenten jegens leden van de andere etnische subgroep.

Samenvattend:

Al-Ali et al. (2001) stellen dat vluchtelingen, als de oorlog die ze ontvlucht zijn voorbij is, meestal toch in het gastland verkiezen te blijven, om van daaruit de achtergebleven familie te steunen. Dit wordt in dit onderzoek genuanceerd: in de eerste plaats hadden lang niet alle respondenten een achterliggend economisch motief om te vluchten maar speelde een belastende voorgeschiedenis vaak een belangrijke rol. Zo zijn er de jonge mannen die door de heersende partij aan de macht tijdig naar Europa zijn gestuurd toen het er naar uitzag dat het politieke tij zou keren. Ze hebben aan de gewelddadigheden deelgenomen en slijten hier vaak ontredderd en zonder perspectief hun dagen in lethargie. In de tweede plaats lukt het velen niet om voldoende geld te genereren om familie in het land van herkomst te kunnen steunen. Zelfs degenen die hier een redelijk bestaan hebben weten op te bouwen zeggen de luxe, de ruimte en de voorrechten die ze in Burundi hadden, te missen. Voor velen is dit een reden om

naar Burundi terug te willen, zo snel als de politieke situatie stabiel is, de kinderen op eigen benen staan of ze de pensioengerechtigde leeftijd bereiken. Tot slot zijn er ook mensen die geen familie meer hebben om te steunen. Als zij verkiezen hier te blijven, dan is dat om zo weinig mogelijk geconfronteerd te worden met het verleden. Het 'transnationale karakter' dat asielmigranten volgens Al-Ali et al. (ibidem) ontwikkelen, blijft bij deze groep zeer beperkt. Mensen die door de oorlog getraumatiseerd zijn en mensen uit beschermde vluchtelingenkampen hebben dikwijls alle schepen achter zich verbrand. Ze proberen hier een nieuwe start te maken en willen zo weinig mogelijk contact met landgenoten. Ook de stelling van Schuster (2000) dat er voor migranten tegenwoordig geen reden meer is om het land van herkomst te vergeten of om het verleden te ontkennen, wordt hiermee ontkracht. Van Veens (2005) observatie dat vluchten naar het Westen veelal een uitgedokterde strategie was om de levensstandaard te verbeteren, moet in dit licht ook genuanceerd worden: voor heel wat Burundese asielmigranten was vluchten een ultieme wanhoopsdaad en hun herplaatsing in Europa een noodzaak. Als er van diasporavorming en sterk transnationalisme sprake is, dan is dat enkel bij een door de oorlog relatief onaangedane elite.

7.2.4 Welk oogmerk hebben de contacten?

1. Contacten met een sociaal oogmerk

Binnen Nederland betekenen de sociale contacten van Burundese migranten veelal het horen tot een netwerk van mensen met eenzelfde taal, religie en cultuur, dat morele en in mindere mate financiële ondersteuning kan bieden. Buiten Nederland betekenen sociale contacten meestal financiële ondersteuning van familie en het op de hoogte blijven van het wel en wee van familieleden.

2. Contacten met een socio-economisch oogmerk

Burundezen met een zeker vluchtelingenstatuut en een goede socio-economische positie, ontplooiën initiatieven om projecten voor Burundi op te zetten. Het gaat vaak om feitelijke eenpersoonsacties, gesteund door Nederlandse doe-het-zelf-liefdadigheidsclubs of door professionele donororganisaties. Veel vluchtelingen zijn hier niet langer politiek actief maar gebruiken die connecties wel nog in functie van ontwikkelingsprojecten voor Burundi.

3. Contacten met een politiek oogmerk

Vanwege de gevoeligheid van de materie is de respondenten niet gevraagd naar hun politieke contacten, maar duidelijk is dat mensen die nog geen Nederlands paspoort hebben en mensen

met zwaar oorlogstrauma, zich afzijdig houden van de Burundese politiek en de afgevaardigden van de politieke partijen in Nederland.

4. Contacten met een cultureel oogmerk

De ‘Tambourinaires de Burundi’ zijn de meest bekende culturele exponent van Burundi. Ook in Nederland bestaat een aantal van deze groepen. Bij optredens nemen de trommelaars vaak vrouwen en kinderen mee. Dit maakt deze optredens tot sociale gebeurtenissen. Er zijn ook sportieve ontmoetingen, zoals een tafeltennis- en voetbalcompetitie tussen Nederland en België. Burundezen die deel uitmaken van evangelische kerkgenootschappen gaan soms naar Brussel, waar ze met landgenoten kerkliederen zingen.

Samenvattend:

‘Burundees zijn’ is een belangrijke markeerder van de identiteit van de respondenten. Op één respondent na, die alleen contact met mensen horend tot dezelfde subgroep heeft, onderhouden de geïnterviewden sociale en vriendschappelijke contacten met landgenoten van beide etnische subgroepen. Haast alle socio-culturele en politieke activiteiten richten zich zowel op Hutu als Tutsi. Gebedsgroepen van Burundezen enerzijds en Burundese landgenoten die voor Hutu en Tutsi over de nodige legitimiteit beschikken anderzijds, zetten voorzichtige stappen op weg naar een dialoog over het verleden.

Er is een verschil in aard en mate van contacten tussen mensen met een gunstige socio-economische status (inclusief een vaste verblijfsvergunning), de vaak jonge alleenstaande asielzoekers met een tijdelijk statuut op humanitaire gronden en de uitgenodigde vluchtelingen met oorlogstrauma. Enkel de eerste groep kan en wil een kosmopolitische levensstijl ontwikkelen met bezoeken aan Burundi en aan bijeenkomsten van de diaspora (die voornamelijk in Brussel plaatsvinden). Ze hebben vaak contact met hooggeplaatste landgenoten in Burundi of Brussel die van pas komen bij het opzetten van projecten in het kader van ontwikkelingssamenwerking en ze vertegenwoordigen de Burundese diaspora in Nederland als Burundese functionarissen het land bezoeken. De tweede groep wil zich over het algemeen ook graag inzetten voor het land van herkomst maar mist daartoe de contacten en de middelen. Castles (2002) definitie van transmigranten als mensen die zich tijdelijk in meerdere landen vestigen en contacten over meerdere landsgrenzen onderhouden, gaat voor veel Burundese asielmigranten dan ook niet op. Als ze niet in Nederland kunnen of willen blijven, keren ze terug naar Burundi. Vestiging in een ander land is doorgaans geen optie.

Het is te vroeg om voor deze populatie vast te stellen of het transnationalisme

duurzaam is of uiteindelijk voor assimilatie in het gastland plaats zal maken, maar voor de tweede generatie die hier opgroeit, geldt dat ze primair Nederlander zijn: Nederlands is hun eerste taal en ze hebben (familie in) Burundi nooit gezien of herinneren zich er niet veel meer van. Socio-culturele organisaties kunnen er door het organiseren van sportieve, religieuze en folkloristische activiteiten voor zorgen dat iets van de Burundese eigenheid op de volgende generatie overgedragen wordt.

7.3 Discussie

Zoals in de inleiding is gesteld, groeit in de westerse verzorgingsstaten het besef dat de internationale ontwikkelingssamenwerking en het asiel- en immigratiebeleid niet los van elkaar gezien mogen worden als men de diaspora's wil gebruiken voor een effectievere ontwikkelingssamenwerking. Ook in Nederland is er veel bereidheid om iets te doen voor de landen waaruit asielmigranten komen, zowel vanuit de overheid, de kerk, als de de civil society. Deze studie laat zien dat asielmigranten echter geen homogene populatie zijn. Enkel een kleine minderheid verkeert in de mogelijkheid hun bereidheid om bij te dragen aan de wederopbouw van hun land in daden om te zetten. Dit hangt vooral samen met het al of niet hebben van een Nederlands paspoort en met iemands voorgeschiedenis in het licht van de oorlog. Globalisering lijkt dan ook voorlopig niets af te doen aan het belang van nationale staten. Hierdoor gaan veel mogelijkheden tot ontwikkelingssamenwerking verloren. Donororganisaties en studerende jonge mensen met een vergunning op humanitaire gronden, lijken elkaar niet vaak te vinden. Dit kan te maken hebben met het feit dat voor deze groep migranten transnationalisme veelal niet betekent dat ze zich thuis voelen op meerdere plekken, maar veeleer dat ze zich noch hier noch daar thuis voelen.

Ik hoop met deze studie aangetoond te hebben dat onderzoek naar de eigenaardigheden van specifieke groepen nieuwe migranten van belang is om transnationalisme beter te begrijpen, ook in het kader van ontwikkelingssamenwerking. Een gevaar van het betrekken van de diaspora bij ontwikkelingssamenwerking kan mijns inziens hierin schuilen dat dit synoniem wordt voor het bereiken van een betere socio-economische positie. Dat is op zich legitiem, maar het kan geëmancipeerde hulpconsumenten aantrekken die hun persoonlijke ambities een humanitair of religieus tintje geven in functie van persoonlijk gewin en prestige. Het betreft mensen die over een uitgebreid netwerk van invloedrijke personen daar en hier beschikken en die zich het jargon van de humanitaire instellingen eigen hebben gemaakt. De vraag is óf en hoe dit geschikte en geloofwaardige partners kunnen zijn bij het werken aan duurzame vrede en ontwikkeling in Burundi. Professionele donororganisaties beschikken over de

expertise voor een afweging hiervan, maar de talloze liefdadigheidsorganisaties van ‘doe-het-zelvers’ lijken hiertoe minder goed toegerust²⁵.

Vanuit het perspectief van Burundi kan uit dit onderzoek de conclusie worden getrokken dat het land er het meest bij gebaat is als geëmigreerde landgenoten een permanente verblijfsvergunning krijgen in Nederland. Het zijn namelijk vooral deze mensen die met hun transnationale activiteiten en gemeenschapsvorming in de diaspora bij weten te dragen aan de vrede in hun land en aan de wederopbouw ervan.

²⁵ Nederland telt tussen de 6.500 en 10.000 particuliere initiatieven (Vossen 2007).

Bijlage I

	Pseudo Niem	Leef tijd	Burgelijke staat	Verblijfsstatus ²⁶	Opleiding vóór migratie naar NI	Opleiding in NI
1	Monique	36	Gescheiden	Nederlandse pas	Univ C	Hbo C
2	Pierre	26	Ongehuwd	voor 5 jaar	Univ C	Hbo B
3	Viviane	50	Gehuwd	Nederlandse pas	Hbo A	NT2 A
4	Marcel	22	Ongehuwd	voor 5 jaar	MO A	Hbo B
5	Véronique	20	Ongehuwd	W-documetn	MO A	Mbo C
6	Lucien	47	Gehuwd	Nederlandse pas	Hbo A	NT2 A
7	Patrick	32	Gehuwd	Nederlandse pas	Univ C	Univ A
8	Emile	36	Ongehuwd	voor 5 jaar	Univ D	Hbo B
9	Philippe	41	Gescheiden	Nederlandse pas	Hbo A	NT2 A
10	Leon	33	Gehuwd	voor 5 jaar	Univ C	Hbo B
11	Stéphane	27	Ongehuwd	voor 5 jaar	MO A	NT2 C
12	Bernard	37	Gescheiden	voor 5 jaar	Mbo A	NT2 A
13	Valère	27	Ongehuwd	voor 5 jaar	Mbo D	Mbo B
14	Alice	23	Ongehuwd	voor 5 jaar	MO B	NT2 C
15	Claudine	28	Gehuwd	voor 5 jaar	Univ C	Hbo B
16	André	25	Gescheiden	voor 5 jaar	LO A	Mbo B
17	Maurice	48	Ongehuwd	Nederlandse pas	Univ A	NT2 A
18	Isabelle	36	Gehuwd	voor 5 jaar	Hbo A	NT2 B

		Betaald werk in Burundi	Betaald werk in NI	Contact met Burundezen in Burundi	Contact met Burundezen in diaspora
1	Monique	Nee	Nee	X	X
2	Pierre	Nee	Onregelmatig productiewerk	X	X
3	Viviane	Boekhoudster	Nee	X	X
4	Marcel	Nee	Onregelmatig productiewerk	X	-
5	Véronique	Nee	Nee	-	X
6	Lucien	Minister	Docent Frans	X	X
7	Patrick	Nee	Socioloog	X	X
8	Emile	Nee	Stage docent Frans	X	-
9	Philippe	Bakker	Medewerker bloemenveiling	X	X
10	Leon	Nee	Onregelmatig productiewerk	X	-
11	Stéphane	Nee	Tijdelijk ongeschoold werk	X	-
12	Bernard	Technicus	Onregelmatig productiewerk	X	-
13	Valère	Nee	Onregelmatig productiewerk	-	X
14	Alice	Nee	Nee	-	X
15	Claudine	Nee	Nee	X	X
16	André	Taxichauffeur	Onregelmatig productiewerk	-	X
17	Maurice	Diplomaat	Bankbediende	X	X
18	Isabelle	Staatsambtenaar	Nee	X	X

Tabel 10. Overzicht van enkele kenmerken van de respondenten

²⁶ Tijdelijke verblijfsvergunningen voor uitgenodigde asielzoekers en erkende vluchtelingen worden in principe omgezet in permanente; de vergunning op humanitaire grond is intrekbaar.

Bijlage II

Contact met Burundezen in Nederland

	Pseudo niem	Leef tijd	Kende hen van vroeger	Heeft hen hier leren kennen	Soort contacten
1	Monique	36	X	X	Samen bidden, contact met vrienden
2	Pierre	26	-	X	Samen bidden, contact met vrienden
3	Viviane	50	X	X	Contact met vrienden, projecten tbv Burundi
4	Marcel	22	-	X	Contact met vrienden, contact via St. VluchtelingenWerk
5	Véronique	20	-	X	Contact met vrienden
6	Lucien	47	X	X	Samen bidden, contact met vrienden
7	Patrick	32	-	X	Contact met vrienden
8	Emile	36	-	X	Small talk op straat, politieke bijeenkomsten
9	Philippe	41	-	X	Contact met vrienden, politieke bijeenkomsten, projecten tbv Burundi
10	Leon	33	-	X	Contact met vrienden
11	Stéphane	27	-	X	Small talk op straat, contact via St. VluchtelingenWerk
12	Bernard	37	-	X	Small talk op straat
13	Valère	27	-	X	Small talk op straat, culturele activiteiten
14	Alice	23	-	X	Small talk op straat
15	Claudine	28	-	X	Samen bidden, contact met vrienden
16	André	25	-	X	Contact met vrienden
17	Maurice	48	-	X	Contact met vrienden, projecten tbv Burundi
18	Isabelle	36	X	X	Small talk op straat, projecten tbv Burundi

Tabel 11. Soort contacten onder Burundezen in Nederland

Bijlage III

jaar land	1993 ²⁷	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	totaal
Nl	5	35	46	51	64	147	204	335	427	448	402	405	2569
B	67	195	209	292	222	286	275	305	255	239	228	199	2772
Fr	18	69	51	33	33	33	55	38	54	62	89	52	587

Tabel 12. Asielaanvragen van Burundezen in Nederland, België en Frankrijk.

Bron: Migration Policy Institute, 2007.

²⁷ 1993 is het eerste jaar waarin er sprake is van Burundese asielzoekers in Nederland.

Bronnen:

Al-Ali, N., R. Black, K. Koser (2001). Refugees and Transnationalism: The Experience of Bosnians and Eritreans in Europe. *Journal of ethnic and migration studies*, Vol. 27 (4). pp. 615-634.

Al-Ali N., K. Koser (eds.) (2002). *New Approaches to Migration? Transnational Communities and the Transformation of Home*. London/New York: Routledge.

Bash L., N. Glick Schiller, C. Szanton-Blanc (1994). *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. Langhorne: Gordon & Breach.

Berlage L. (2003). *Mobiliteit over de grenzen heen. Een economische analyse van internationale migratie*. Afscheidscollege. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.

Berwouts K. (2006). *Burundi*. Amsterdam: Koninklijk Instituut voor de Tropen.

Bowen J. (1996). The Myth of Global Ethnic Conflict. *Journal of Democracy*, Vol. 7 (4). pp. 3-14.

Castles S. (2002). Migration and Community Formation under Conditions of Globalization. *International Migration Review*, Vol. 36 (4). pp. 1143-1168.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2007). *Bevolkingsontwikkeling naar herkomstgroepering*. <http://statline.cbs.nl>. Geraadpleegd: 23-07-2007.

Central Intelligence Agency (2006). *Factsheet Burundi*. <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/by.html>. Geraadpleegd: 09-01-2007.

Cordewener J. (2007). We weten niets van het binnenland van Afrika. *Internationale Samenwerking*, Vol. 29 (2). pp. 30-33.

Cunningham E. (2007). *Rwanda wordt Singapore van Oost-Afrika*. <http://ipsnews.be/news.asp?idnews=38423>. Geraadpleegd: 13-07-2007.

De Bruyn T., J. Wets (2006). *Remittances in the great lakes region*. Migration Research Series. Genève: IOM.

De Swaan A. (1997). Uitdijende kringen van desidentificatie: gedachten over Rwanda. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, Vol. 24 (1). pp. 3-23.

Dedekker K. (publieksvoorlichter bij de IND) Telefonisch interview. 21 augustus 2007.

Engbersen G., E. Snel, A. Leerkes, M. van San, H. Entzinger (2003). *Over landsgrenzen. Transnationale betrokkenheid en integratie*. Tussenrapportage. Rotterdam: RISBO contractresearch BV/Erasmus Universiteit.

Engbersen G., M. van San, M.van Meeteren (2007). *Nieuwe migranten in België. Illegaliteit, uitsluiting en de rol van legale immigrantengroepen bij de inbedding van illegale*

vreemdelingen. Deelrapportage. Rotterdam: RISBO Contactresearch BV/Erasmus Universiteit.

Glick-Schiller N., L. Basch L, C. Szanton-Blanc (1992). *Towards a Transnational Perspective on Migration: Race, Class, Ethnicity, and Nationalism Reconsidered*. New York: New York Academy of Sciences.

Glick-Schiller N. (1999). 'Transmigrants and nation-states: something old and something new in the U.S. immigrant experience'. In: C. Hirschman, P. Kasinitz, J. DeWind (red.). *The handbook of international migration: the American experience*. New York: Russell Sage.

Gonzalez N. (1992). *Dollar; Dove and Eagle: One Hundred Years of Palestinian Migration to Honduras*. Michigan: University of Michigan Press.

Gowricharn R. (2004). De duurzaamheid van het transnationalisme. De tweede generatie Hindostanen in Nederland. *Migrantenstudies*, Vol. 20 (4). pp. 252-268.

Guarnizo L., M. Smith (1998). *Transnationalism from Below*. London: Transaction Publishers.

Integratie en Naturalisatie Dienst. (2007). *Cijfers IND*.
<http://ind.nl/NL/inbedrijf/overdeind/cijfersenfeiten>. Geraadpleegd: 20-05-2007.

Kadende-Kaiser R.M., P. Kaiser (1997). Modern Folklore, Identity, and Political Change in Burundi. *African Studies Review*, Vol. 40 (3). pp. 29-54.

Kadende Kaizer R.M. (2000). Interpreting Language and Cultural Discourse: Internet Communication among Burundians in the Diaspora. *Africa Today*, Vol. 47 (2). pp. 121-148.

Kalsbeek, W. (2003). *De koninklijke weg. Onderzoek naar de mogelijkheden voor hoog opgeleide vluchtelingen om deel te nemen aan ontwikkelingssamenwerkingsprojecten in het land van herkomst en om de mogelijkheden voor (tijdelijke) terugkeer te verkennen*. Utrecht: UAF.

Kearney M. (1995). The Local and the Global: The Anthropology of Globalization and Transnationalism. *Annual Review of Anthropology*, Vol. 24, pp. 547-565.

King R. (2002). Towards a new map of European migration. *International Journal of Population Geography*, Vol. 8. pp. 89-109.

Klaver J., S. Mateman, E. Tromp (2005). *VluchtelingenWerk integratiebarometer. Een onderzoek naar integratie van vluchtelingen in Nederland*. Amsterdam: Regioplan.

Klaver J., A. Odé, M. Van Gent (2007). *VluchtelingenWerk integratiebarometer 2006*. Amsterdam: Regioplan.

Koser K. (1997). Social networks and the asylum cycle: The case of Iranians in The Netherlands. *International Migration Review*, Vol 31 (3). pp. 591-611.

- Kusters J., R. Plug, J. Schapendonk, T. van Naerssen (2006). *Een inventarisatie van Afrikaanse migrantenorganisaties in Nederland betrokken bij ontwikkelingssamenwerking*. Working papers Migration and Development series. Report 13. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Lemarchand R. (1994). *Burundi: ethnic conflict and genocide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levitt P. (2001). *The Transnational Villagers*. Berkeley: University of California Press.
- Levitt P. (2003). 'Keeping feet in both worlds: transnational practices and immigrant incorporation in the United States'. In: C. Joppke en E. Morawska (red.). *Toward assimilation and citizenship. Immigrants in liberal nation-states*. New York: Palgrave Macmillan.
- Malkki L. (1995). *Purity and Exile. Violence, Memory, and National Cosmology among Hutu Refugees in Tanzania*. Chicago: University of Chicago Press.
- Malkki L. (1996). Speechless Emissaries: Refugees, Humanitarianism, and Dehistoricization. *Cultural Antropology*, Vol 11 (3). pp. 377-404.
- Mazzucato V. (2006). Migrant transnationalism: Two-way flows, changing institutions and community development between Ghana and the Netherlands. *Economic Sociology*, Vol 7. pp. 8-16.
- Migration Policy Institute (2007). *Migration Information Source*. <http://www.migrationinformation.org/Refugees/>. Geraadpleegd: 11-08-2007.
- Muskens R., F. Bieckmann (2007). Naar een heilzame migratiecirkel. *Civis Mundi*, Vol. 46 (2/3). pp. 109-113.
- Mworoha, E. (eds.) (1987). *Histoire du Burundi: Des origines à la fin du XIXe Siècle*. Parijs: Hatier.
- Newburry, D. (2001). Precolonial Burundi and Rwanda: Local Loyalties, Regional Royalties. *The International Journal of African Historical Studies*, Vol. 34 (2). pp. 255-314.
- Ntahondereye D. Telefonisch interview. 1 februari 2007.
- Portes A. (1995). *The economic sociology of immigration: essays on networks, ethnicity and entrepreneurship*. New York: Russell Sage Foundation.
- Portes A. (1998). *Globalization from below: The rise of transnational communities*. Oxford: Transnational Communities Programme.
- Portes A., L.E. Guarnizo, P. Landolt (1999). The study of transnationalism. Pitfalls and promises of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 22 (2). pp. 217-237.
- Reyntjens F. (1994). Review of 'Burundi: Ethnocide as Discourse and Practice.' *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 32 (4). pp. 725-726.

- Reyntjens F. (2006). Burundi: a peaceful transition after a decade of war. *African affairs*, Vol. 105. pp. 117-135.
- Rouse R. (1995) Thinking Through Transnationalism: Notes on the Cultural Politics of Class Relations in the Contemporary United States. *Public Culture*, Vol. 7 (2). pp. 353-402.
- Schuster J. (2000). Bidden voor Beatrix én Mohammed VI. *Contrast*, Vol. 7 (39). pp. 5-7.
- Snel E., G. Engbersen, A. Leerkes (2004). Voorbij landsgrenzen. Transnationale betrokkenheid als belemmering voor integratie? *Sociologische Gids*, Vol. 51 (2). pp. 75-100.
- Sommers B. (2001). Fear in Bongoland: Burundi Refugees in Urban Tanzania. *Refugee and Forced Migration Studies*, Vol 8. New York/Oxford: Berghahn Books.
- United Nations Development Program (2006). *Human Development Report 2006*. <http://hdr.undp.org/hdr2006/statistics/>. Geraadpleegd: 09-07-2007.
- United Nations High Commissioner for the Refugees (2006). *Global trends: Refugees, Asylumseekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons*. <http://www.unhcr.org/cgi-bin/txis/vtx/home?page=statistics>. Geraadpleegd 18-02-2007.
- Urry J. (2000). *Sociology beyond societies. Mobilities for the twenty-first century*. London: Routledge.
- Van Amersfoort H. (2001). *Transnationalisme, moderne diaspora's en sociale cohesie*. NWO – IMES. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Van den Tillaart H., M. Olde Monnikhof, S. van den Berg, J. Warmerdam (2000). *Nieuwe etnische groepen in Nederland. Een onderzoek onder vluchtelingen en statushouders uit Afghanistan, Ethiopië en Eritrea, Iran, Somalië en Vietnam*. Nijmegen: ITS.
- Van der Veen R. (2004) [2002]. *Afrika van de koloniale oorlog naar de 21^e eeuw*. Amsterdam: KIT publishers.
- Van Heelsum A. (2004). *Migrantenorganisaties in Nederland. Deel 2: Functioneren van de organisaties*. Utrecht: FORUM.
- Verlinden P. (1996). *Rwanda/Burundi. Mensen, politiek, economie, cultuur*. Amsterdam: Koninklijk Instituut voor de Tropen.
- Vertovec S., R. Cohen (eds.) (1999). *Migration, diasporas and transnationalism*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd.
- Vertovec S. (2001). Transnationalism and identity. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 27 (4). pp. 573-582.
- Vossen M. (2007). De (on)welkome bemoeienis van betrokken burgers. *Civis Mundi*, Vol. 46 (2/3). pp. 83- 89.

Waldinger R., D. Fitzgerald (2004). Transnationalism in question. *American Journal of Sociology*, Vol. 109 (5). pp. 1177–1195.

Walker P. (2006). *The future of humanitarian action*. Briefing paper. Medford: Feinstein International Centre.